

**Chaerte van de edele ghulde van de bussche ofte
Colobeniers ghulde**

**Binnen de
Heerlijckheijdt ende dorpe van
Tongerloo**

**Anno 1630 door de prelaat ende heer van Tongerlo,
Abt Theodorus (Dierck) Verbraken**

Inleiding

De stichtingsgeschiedenis van de Nobertijnenabdij van Tongerlo is niet helemaal duidelijk. Vermoedelijk ontstond de abdijsamenleving rond 1130, nog tijdens het leven dus van Nobertus van Genep (1084-1134). Hij stichtte, geïnspireerd door een kerkelijke vernieuwingsbeweging die sterk de nadruk legde op armoede, evangelische vroomheid en gemeenschapsleven, in 1121 de norbertijnenorde. Met steun van de eerste abt van de Sint-Michielsabdij in Antwerpen kwam in Tongerlo, waarschijnlijk met de concrete hulp van een aantal Antwerpse norbertijnen, een dubbelklooster tot stand van mannen en vrouwen die kozen voor de levenswijze van Norbertus en de regel van Augustinus. Dankzij de schenking van een domeingod door een lokale landheer – Giselbert van Castelré, later als lekenbroeder ingetreden – kon de abdijsamenleving van Tongerlo bij aanvang terugvallen op een stevige materiële basis¹.

TVNGERLOA CELEBERRIMVM TOTIVS TAXANDRIAE COENOBIVM ORDINIS PRAEMONSTRATENSIS CIRCA Ao Dni MCXXX. FVNDARI COEPTVM

[Dit is de in de gans Taxandrië meest vermaarde abdij van Tongerlo van de praemonstratenzenorde die werd gesticht in het jaar van de Heer 1130²]. (*Gravure in opdracht van abt A. Wichmans (1659)*).

De abdij is tot in de 13e eeuw enige tijd een dubbelklooster geweest waarin ook norbertinessen woonden. Tot ver in de 16e eeuw had de abdij van Tongerlo uitgebreide bezittingen in het hertogdom Brabant en viel onder het diocees Kamerijk. Van 1559 tot 1590 viel zij onder het bisdom 's-Hertogenbosch. In 1590 wist zij dit bestuur af te kopen door de meeste bezittingen in het huidige Noord-Brabant af te staan. Na de val van 's-Hertogenbosch in 1629 vluchtten de norbertijnen tijdelijk naar hun refugehuis³ in Mechelen (het huidige diocees).

In tegenstelling tot de steden gingen de kleinere gemeenten (heerlijkheden) meestal veel later over tot het vormen van gilden, van in de helft van de 15^e eeuw tot zelfs vooral na 1600.

Halfweg de 16^e eeuw of misschien zelfs veel vroeger stonden de dorpelingen van Tongerlo reeds in voor de handhaving van de openbare orde en de bescherming van hun heerlijkheid, de gemeenschap en de rechten van de heer van Tongerlo. Het platteland was nu eenmaal veel kwetsbaarder dan de steden met hun muren en omwallingen. Tongerlo was op het einde van de 18de eeuw de grootste en rijkste abdij van Brabant, met meer dan honderd hoeven, 118 kloosterlingen en een aanzienlijk inkomen aan tienden, in nature en in geld. De norbertijnen van Tongerlo verzorgden de dienst in 40 parochies en stonden zo dicht bij de bevolking. De rijke abdij was, met haar vele kostbare bezittingen binnen de muren, een gemakkelijke prooi voor roversbenden en vijandige milities. Een andere reden voor het samenstellen van de schuttersgilden was het sociale weefsel en cohesie binnen de gemeenschap van Tongerlo te vormen en te versterken.

Het wapen van de aldus samengestelde “scutterye⁴” was de handboog. De gilde, een vereniging van schutters gerekruteerd uit alle weerbare mannen tussen 18 en 60 jaar, werd gevormd met rechten en plichten. De patroonheilige van de handbooggilde is doorgaans Sint-Sebastiaan, vandaar dat de

¹ Kristien Suenens [23 november 2005] (in samenwerking met L.C. Van Dyck O.Praem - archivaris), www.odis.be

² <http://kunstergoed.be/wiki/Tongerlo>

³ [Refuge Norbertijnenabdij van Tongerloo te Mechelen](#). Het refugehuis of korter het of de refugie (of als in het Latijn het refugium) van een in een tamelijk verre streek gevestigde rooms-katholieke abdij of klooster kon een functie hebben in strikte betekenis als toevluchtshuis, waarin ook archieven en kostbaarheden veilig gesteld waren. Daarnaast deed het veelvuldig dienst als retraiteoord en kon het de rol vervullen van een onofficiële ambassade of consulaat, lobbying centre en antenne in een invloedrijke stad. (Bron: mechelen.mapt.be)

⁴ De term ‘scutterye’ verwees naar de geboden beschutting, zie ook [immaterieelergoed.be: uitgebreide geschiedenis schuttersgilden](http://immaterieelergoed.be: uitgebreide_geschiedenis_schuttersgilden)

gilde als naam droeg: de Sint-Sebastiaansgilde (in 1600: “**ghulde van sinte sebastiaen**”). Het zuidaltaar van de parochiekerk⁵ was dan ook opgedragen aan de heilige Sebastiaan.

Het valt te betwijfelen of er sprake is van een echt gilde omdat het om plaatselijke "vrijwilligers" ging, die daarnaast ook nog een ander beroep uitoefenden, in tegenstelling tot de steden waar veel mensen woonden die hetzelfde ambacht uitoefenden, was dit op het platteland onmogelijk te realiseren gezien van elk ambacht meestal slechts enkele mensen beschikbaar waren.

De gilden hadden aanvankelijk een sterk religieus karakter, ook de schutterij beschikte vaak over een eigen kapel (*of op het platteland de parochiekerk*) en altaar. Naast de beveiligingstaken van de schutterij was ook de sociale taak van belang: het vaste onderkomen of lokaal van samenkomst van de plaatselijke schutterij werd door de leden ook gebruikt om allerlei lokale zaken te bespreken en om, zoals men tegenwoordig zegt, te 'netwerken'.⁶

De heer van Tongerlo was de prelaat⁷ van de abdij. Zonder officiële toestemming van de heer kon een schuttersgilde niet als dusdanig bestaan. Het was in dit geval de abt die de erkenning van de gilde verleende door de uitgifte van een “Keure” of “Kaerte”, waarin de regels werden opgesomd waaraan de gildeleden zich moesten houden. Het gilde kreeg aldus een wettelijke basis binnen de heerlijkheid Tongerlo.

Het is niet duidelijk wanneer de eerste Kaerte van de Sint-Sebastiaansgilde werd opgesteld, maar vermoedelijk gebeurde dat reeds onder abt Antoon Tsgrooten (1487-1530) of Arnoud Streysters (1530-1560).

In 1630 telde Tongerlo twee gilden: de Sint-Sebastiaansgilde en de kolveniersgilde. Het lijkt logisch dat de schutters van de nieuwe “Coloveniersgilde⁸” gerekruteerd werden uit de reeds bestaande gilde. Dat blijkt ook uit de Kaerte van de kolveniersgilde van 1630, waarbij de prelaat kon beslissen om schutters over te plaatsen naar de andere gilde indien daar nood aan was om de getalsterkte op peil te houden. Wellicht zijn de statuten van beide gilden daarom vergelijkbaar. Helaas beschik ik op het moment van schrijven niet over de inhoud van de Kaerte van de Tongelse Sint-Sebastiaansgilde.

Uit de schildjes van de koningsbreuk van de kolveniersgilde (vervaardigd tijdens het abbaat van Augustinus Wichmans) blijkt dat het schutterscollectief reeds opgericht was tussen 1608 en 1613, dus vóór het uitbrengen van hun Kaerte van 1630. Die Kaerte vermeldt trouwens dat het reeds werd opgesteld onder abt Stalpaerts, maar het is niet duidelijk of die Kaerte toen al officieel was. Er is nog veel onderzoek te verrichten in het archief van de abdij.

Hoewel de heer van Tongerlo beschikte over twee schuttersgilden, waren dit niet de enige gilden die onder de prelaat van Tongerlo zijn ontstaan: o.a. Sint-

⁵ [Het archeologische onderzoek van de oude parochiekerk in de abdij van Tongerlo, Kessel-Lo, 2011, Studiebureau Archeologie bvba](#)

⁶ [https://nl.wikipedia.org/wiki/Schutterij_\(historisch\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Schutterij_(historisch))

⁷ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Prelaat>

⁸ <https://www.neerlandistiek.nl/2018/03/klovenier/>

Ambrosius(voormalige kolveniers⁹)gilde van Loon op Zand (NL) of de kolveniersgilde (“clouveniers gulde” of “gulde vande bussche”) van Kalmthout zijn enkele van de andere gilden wier parochie onder het patronaat van de abdij van Tongerlo vielen. De Chaerte van Essen, grondheerlijkheid van de abdij sedert 1299, werd uitgereikt door abt Crils in 1680 aan de gilde aldaar.

In de gilde van Kalmthout, opgericht in 1642 onder patronaat van Onze Lieve Vrouw, was de abt Godfried Hermans er tijdens zijn verblijf vanaf 1771 enkele jaren zelfs opperhoofdman van de kolveniersgilde¹⁰.

De Kaerte van de kolveniersgilde van de “heerlijckheit ende dorpe van Tongeloo” werd met zekerheid opgesteld door abt Antoon Stalpaerts, herwerkt en opnieuw bekrachtigd door diens opvolger abt Theodorus Verbraken in 1630. De kolveniersgilde dankte haar ontstaan aan de populariteit in de steden van de handbus. Bussen¹¹ werden in vele verschillende soorten en maten gemaakt. Het eerste draagbare vuurwapen was de handbus, een kleine vuurmond aan een lange houten of ijzeren staf. Uit deze handbussen zijn de handvuurwapens als de haakbus, het musket, het geweer, het pistool en de karabijn ontstaan.

Het vuurwapen heeft gezorgd voor een ommezwaai in de oorlogsvoering. De vuurkracht en het relatief eenvoudige gebruik van het vuurwapen maakte het tot een populair wapen. De opleiding tot schutter van de handbus gebeurde nu eenmaal veel sneller dan het hanteren van de handboog. Maar gezien het vuurwapen nog niet efficiënt was in gebruik (om doelen te raken en tijd nodig om te herladen), was de handboog complementair in gebeurlijke gevechten.

Geweren zijn ontstaan uit de eerste handvuurwapens zoals de handbus. Het eerste echte geweer was de haakbus, een schietbuis op het onderstel van een kruisboog gemonteerd en voorzien van een lontslot. Sommige haakbussen, vooral die met een groot kaliber, hadden inderdaad een haak voor aan het wapen, om het achter een muur of borstwering te kunnen vastklemmen om de terugslag op te vangen. De latere walbus had dit eveneens. In de 16e eeuw verdrongen handvuurwapens (musket en vuurroer) in rap tempo de andere projectielwapens als de boog en de kruisboog van het slagveld..

De gilde kreeg politionele taken (bewaking, ordehandhaving, nachtwacht, brandwacht, ...) opgelegd onder het coördinerend bevel van de Officier van de heerlijkheid Tongerlo, de schout. De gilde had het recht om prominent aanwezig te zijn in processies en ommegangen, alsook op belangrijke gebeurtenissen of feesten, gelast door de prelaat, in vol ornaat (schutterskledij en -juwelen, wapens en attributen). De gilde telde haast alle gegoede families onder zijn leden en haar bestuur had een uitgebreid toezicht over haar gildebroeders en -zusters. Daardoor kon de gilde vaak verbroederend optreden in redetwisten over de school of over de toekenning van het schepenamtb en had ze weldra haar zeg over alle gemeentelijke belangen en een verzoenende invloed in de gemeentelijke samenleving. Dat pret en vermaak een van doelstellingen was, blijkt uit het feit dat brouwers-herbergiers een voorname rol speelden en dat het bier steeds gewaardeerd werd op de feesten zoals op de feestdag van de patroonheilige op de jaarlijkse koningschieting, na de ommegangen en processies.

(naar Bron: “Vlaamse Historische Schuttersgilden”).

Het lid worden van een gilde werkte niet alleen statusbevestigend, maar ook statusverhogend

⁹ Door de Vrede van 1648 werden gilden in de Noordelijke Nederlanden totaal lamgelegd; wapens werden verwisseld met andere gilden om in competitie te kunnen treden, in tegenstelling tot de Kempen waar de tradities behouden bleven tot de Franse Tijd. Zie vorige referentie 3. St-Ambrosius hanteert nu de handboog. [Gilde Sint Ambrosius Loon op Zand](#)

¹⁰ [Onze Lieve Vrouwe Gilde Kolveniers Kalmthout anno 1642](#)

¹¹ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Vuurwapen>

en droeg de identiteit van de gildebroeder uit, zowel binnen als buiten het gilde.

De gilden beschikten over hun eigen “camere”, vermoedelijk was dit een kamer binnen de muren van de abdij, maar buiten die van de kloostergemeenschap, met een hof waar zij konden oefenen; dat kan aan de kant van de hoeve zijn geweest.

De parochiekerk¹² van Tongerlo werd opgericht in 1514 onder abt Antoon Tsgrooten binnen de abdijsmuren, apart van de eigenlijke abdijkerk. De kerk werd geconsacreerd met toelating van de bisschop van Kamerijk. De kerk, die er nog zou staan tot in de 19de eeuw, stond tegen de zuidelijke omwalling, ten oosten van de grote ingang. De (dichtgemetselde) ingang voor de dorpingen is er nog duidelijk te zien in de huidige muuromwalling; via een brugje moesten de kerkgangers eerst de watervest oversteken om zo de kerk binnen te lopen. Voor de ingang (waar nu landbouwgrond bewerkt wordt) bevond zich vermoedelijk het Tongelse dorpskerkhof (cemetery pagi).

Het hoogaltaar van de parochiekerk werd toegewijd aan O.L.Vrouw en aan de heiligen Augustinus en Bernardus. Het noordaltaar werd toegewijd aan de heiligen Anna, Katharina, Barbara, Maria-Magdalena, Agatha en Michael, het zuidaltaar aan de heiligen Antonius, Sebastianus, Christophorus, Rochus en Stephanus. Indien een gilde niet over een altaar beschikte, dan zorgde ze tenminste voor een beeld van de patroon of patrones, en zorgde ze voor het branden van een kaars¹³. Niet alleen op het kerkhof werd begraven; ook in de kerk zelf werden stoffelijke overschotten begraven: dit voorrecht viel vooral mensen (en hun gezinsleden) te beurt die ten dienste hebben gestaan van de abdij, van de kok en poortwachter van de abdij als gildebroeder tot de schout van Tongerlo. De gilden hadden dit voorrecht alsook het privilege om een gezongen mis op te luisteren voor hun overleden medebroeder. Slechts bij uitzondering werden enkele dorpsgenoten ook in de abdijkerk van Tongerlo begraven, zoals bvb. een vooraanstaand familie (en gilde-)lid van de prelaat.

De gilden hielden op te bestaan tijdens de Franse bezetting van onze contreien. Alle bezittingen werden verbeurdverklaard en openbaar verkocht in 1798.

Na de val van Napoleon en de terugkeer van de monniken naar de abdij werden ook de gilden heropgericht. Voor de gilde is het niet duidelijk wanneer dit gebeurde maar vermoedelijk gebeurde dit op het einde van de 19^e eeuw. De Sint-Norbertusgilde bewaart hiervan nog een vlag in haar gildelokaal die van die tijd moet dateren. Zoals in Kalmthout droeg de historische kolveniersgilde geen naam, maar werd wel verwezen naar de patroonheilige. In een oorkonde van 14 mei 1673 werd de gilde vernoemd als de “Gulde van Ste Norbertus”. Vandaar wellicht dat men de folkloristische schuttersgilde van Tongerlo de Sint-Norbertusgilde is gaan noemen. Ook de Tongelse Sint-Sebastiaansgilde heeft diezelfde weg ondergaan.

De Sint-Norbertusgilde heeft in de jaren '70 van wijlen Kanunnik Dr. Milo Koyen (1914 – 1977), archivaris van de abdij, een kopij mogen ontvangen van de Kaerte van de kolveniersgilde van de abdij van Tongerlo. Die tekst uit 1630 is ondertussen omgezet in een leesbaar geheel waar enkele opvallende elementen naar voor komen:

- De toetredende gildebroeder moet van goede naam en faam zijn.
- Elke gildebroeder beschikt over een handbus, een pond lood en een vierde deel kruit.

¹² [De parochiekerk van Tongerlo rechtsboven met het zeer spitse torentje in het midden](#)

¹³ E. Van Autenboer, Onze eeuwenoude schuttersgilden, 1985, Heemkundige kring Kasterlee-Lichtaart-Tielen

- De Gilde staat ter beschikking van de Officier van Tongerlo, of neemt de politionele taken over tijdens diens gebeurlijke afwezigheid.
- De Gildebroeders staan in voor de medebroeders, en verzorgen de rouwdienst indien één van de broeders of iemand uit zijn gezin komt te overlijden.
- De twee gilden Sint-Sebastiaan en de kolveniersgilde bestaan naast elkaar en de hoofdman van elke Gilde is verantwoording schuldig aan de prelaat, de heer van Tongerlo.
- Alles wat de interne cohesie of het 'eerbare' beeld van het Gilde ondermijnde werd bestraft. Op elke niet-naleving van de Kaerte-regels is een boete bepaald, gaande van enkele stuivers tot enkele guldens.
- Om de getalsterkte van beide gilden op peil te houden, kan één of kunnen meerdere Gildebroeder(s) overgeplaatst worden naar de andere Gilde met wissel van wapen op last van de prelaat.
- Elke Gildebroeder die de spot durft te drijven met een naar de andere Gilde overgeplaatste medebroeder wordt hiervoor beboet.

Het trouw naleven van al deze verplichtingen vormde de Gilde tot een hechte vereniging van mensen die lief en leed met elkaar deelden. Het verwaarlozen van deze opdracht betekende de teloorgang van een Gilde. Het stipt naleven van de Kaerte verzekerde het bestaan van het Gilde¹⁴.

Hierna volgt een transcriptie van de Kaerte evenals een meer begrijpbare interpretatie van de tekst.

De actualisering van elk artikel is enkel naar de interpretatie van de auteur en kan foutief zijn. Ook de transcriptie kan fouten bevatten. Daarom is het zaak om steeds met het originele document te vergelijken. Wie opmerkingen heeft over de transcriptie, actualisering of commentaren of andere inhoud, gelieve de auteur van dit document te contacteren zodat de nodige correcties kunnen worden aangebracht.

¹⁴ E. Van Autenboer, Onze eeuwenoude schuttersgilden, 1985, Heemkundige kring Kasterlee-Lichtaart-Tielen

Ref.	Transcriptie van de Kaerte	Actualisering van de transcriptie	Commentaar of vergelijk met andere gilden
1.	19. Chaerte van de edele b bussche ofte coloveniers ghulde ¹⁵ binnen de heerlijkheijt ende dorpe van tongerlo heerst opgesteelt ¹⁶ ende toegelaten door den eertwerdigen heere heer adriaen stalpaerts ¹⁷ {overleden 1629} prelaet ende heer van tongerlo ende nu anderwerff ¹⁸ geconfirmeert ende bevestigcht door den eertwerdigen heere heer dierck verbraken ¹⁹ Abt ende heer van tongerlo ²⁰ .	Keure of Kaerte (Statuten) van de edele gilde van de bussen ofwel de kolverniersgilde binnen de heerlijkheid en het dorp Tongerlo, dat eerst werd opgesteld en toegestaan door E.H. Adriaan Stalpaerts (overleden in 1629), prelaat en heer van Tongerlo, en die nu voor de tweede maal wordt bevestigcht en bekrachtigd door E.H. Theodorus (Dirk) Verbraken , abt en heer van Tongerlo.	Een gildebrouder moest doen wat een "getrouwe guldebrouder en de gezworen schutter schuldich is ende behoirt te doenen." Dit kon van alles zijn op religieus, defensief, sociaal, maar ook economisch vlak. Hij hielp het gilde wellicht met klussen, bood hulp en materialen aan en gaf wel eens een rondje weg. Dat laatste betrof echter allemaal zaken die het gildebestuur niet kon reglementeren. Hoewel de reglementen de broederlijke omgang en dito band benadrukten, konden ze geen enkele broeder dwingen naast de gebruikelijke penningen geld te investeren in het gilde. Wat men wél kon was het gewenste gedrag reglementeren, waarbij afwezigheid beboet werd. Ook probeerde men het gewenste gedrag te benadrukken door in de caerte het ongewenste gedrag met de bijbehorende sancties te beschrijven ²¹
2.	Inden eersten dat niemandt in dese ghulde en zal ontvangen woorden dan die staet ten goeden naeme ende fame ende voor den heere pastoor ende hoofman hem toont wesen van de oprechte catolijcke romsche religie ende belovende daer in te leven ende te sterven	Ten eerste zal niemand in de gulde worden toegelaten als hij niet van goede faam en naam ²² geniet, en als hij niet voor de pastoor van de parochie en de hoofdman van de gilde zijn oprechte geloof voor de Rooms-katholieke leer bewijst en belooft daarnaar te leven en te sterven.	De gildebrouders die een ondeugd hadden begaan werden niet zomaar buitengesloten, daarvoor was de band meestal te hecht. Allereerst probeerde men de broeders financieel te treffen, wat voordelig was voor het gilde. De boeten voor afwezigheid, missers tijdens het schieten en vloeken of één van de andere ondeugden spekten de gildekas.
3.	Dat men altijd het regiment ende officiers der voors gulde kiezen ende maeken zal op heylick sacramentsdach ²³ ende dat totten selven regimente sullen sijn totten coninck ende eenerher hoofman vande goede naem en faem vangeslaten eenen hofman ende twee gesworen van de guldebrouders van de voorschreven gulde ende sullen noch totten selven regiment mogen nemen wijse goede mannen vande gheslate tot twee oft	<i>Het regiment (contingent) en de officieren van de kolveniersgilde zal steeds worden samengesteld en verkozen op Heilig Sacramentsdag, waarbij koning en hoofdman behoren tot hetzelfde regiment van goede naam en faam, en uit welk regiment wordt weerhouden één hoofdman en twee gezworen (beëdigde) gildebrouders van deze gilde die nog twee of drie wijse en goede mannen uit het regiment mogen opnemen in het bestuur. Een van die gezworen mannen kon worden voorgedragen tot alferis of vaandeldrager; de</i>	

¹⁵ Kloveniers- of Kolveniersgilde. Het wapen van ieder gezworen lid was de handbus (voorbeeld einde dit document), daarnaast werd ook de boog gehanteerd.

¹⁶ Eerst opgesteld

¹⁷ Adriaen Stalpaerts (abbiaat 1608-1629) was de oprichter van de kolveniersgilde, die de Kaerte voor het eerst heeft opgesteld. De gilde bestaat dus reeds van vóór 1630, vermoedelijk vanaf 1610 met als eerst bekende hoofdman in 1613: Cornelius van Beeck.

¹⁸ Anderwerff: voor de tweede maal (*eenwerf, anderwerf, derdewerf, ...*); gheconformeerd: bevestigen in het ambt; bevestigcht: bekrachtigd.

¹⁹ Abt Theodorus (Dirk) Verbraken volgde abt Stalpaerts op vanaf 1629 tot 1644. Daarna werd Augustinus Wichmans de nieuwe prelaat.

²⁰ In 1357 werd bepaald dat de abdij slechts de helft van de hoge rechtspraak bezat en de Brabantse hertog de andere helft. Pas in 1644 verwierf de abdij ook deze helft en was volwaardig heer van Tongerlo. De door de abt aangestelde schepenbank ging in burgerlijke zaken te hoofde bij de schepenbank van de Bijvang van Lier, in hoge rechtspraak ("keuren en breucken") bij de Hoofdbank van Zandhoven.

²¹ [Beij, J. \(2009\). De deugd van broederschap: Sociaal kapitaal van gildebrouders in de Noord-Brabantseschuttersgilden, 1600-2000. Oosterhout: Stichting Zuidelijk Historisch Contact.](#)

²² De Kaerte vermeldt niet wat de minimumleeftijd moest zijn om te mogen toetreden. Naam en faam krijg je niet zomaar. Je moest al over een inkomen beschikken en meerderjarig zijn om toegelaten te worden, anders kon je de vele boeten en andere bijdragen niet ophoesten. Daarnaast moest je als rechtschapen en als goed katholiek gekend zijn bij o.a. pastoor en de overheid (het gekende bewijs van goed gedrag en zeden): het feit als goede gelovige beschouwd te worden was al een teken van eer; beheerste je ook een functie, een stiel, een ambacht, dat respect afdwong, bvb. voerman, secretaris, radmaker, ... dan zat je ook al goed.

²³ Heilige Sacramentsdag: tweede donderdag na Pinksteren. In 1630 viel Pinksteren op zondag 19 mei, dus op donderdag 30 mei werd H. Sacramentsdag gevierd. Op deze dag gaat de sacramentsprocessie uit, waarbij de priester het Allerheiligste Sacrament (de heilige Hostie) in een monstrans door de straten van de parochie ronddraagt.

	drij toe die sij daartoe sullen cunnen verwilgen ²⁴ .	<i>ander tot ontvanger; de andere konden worden aangesteld tot boetemeesters.</i> <i>Nota²⁵: In principe kon iedereen toetreden, maar diende men aanvaard te worden door de hoofdman in het bijzijn van twee getuigen. In sommige gilden was het daarnaast vereist dat nieuwe gildebroeders over voldoende schietcapaciteiten beschikten. Het is vanzelfsprekend dat deze selectie enkel mogelijk was indien er voldoende kandidaten waren.</i> <i>Van de schutters werd keurig en onberispelijk gedrag verwacht. Een nieuw lid moest in de eerste plaats van goede naam en faam zijn, wat heel wat verschillende betekenissen kreeg. Zo was het verboden om te vloeken, te liegen, op de vuist te gaan, messen te trekken en te schelden. In sommige gilden mocht de kandidaat geen overspel plegen en niet ongehuwd samenleven. Dat hing nauw samen met de tweede morele voorwaarde voor lidmaatschap: katholiek zijn. Men diende de Rooms-katholieke religie aan te hangen, anders kwam men er niet in.</i> <i>Met zijn horizontale relaties gold een principe van gelijkheid, waarbij inspraak niet meer dan normaal was. De administratie en het volledige bestuur werd verkozen door de gildebroeders. Er werd voornamelijk beslits via "pluraliteyt van voysen". Deze verkiezing gebeurde op tweede of derde Sinksen waarbij de nieuwe bestuursleden de gildebroeders trakteerden op een vat. Elk jaar werd een nieuwe bezorger en ontvanger verkozen en om de zoveel jaar moest een nieuwe alferis verkozen worden. De prelaat had wel zijn laatste zeg over wie uiteindelijk de functie mocht uitoefenen.</i>	Daarmee kon op de patroonsdagen, teerdagen, kermissen, bij het koningschieten en andere festiviteiten de broederschap gevierd en bevestigd worden, zowel intern als extern. Men vierde onder elkaar, was samen en bevestigde voor elkaar het samenzijn, maar trok er ook op uit, liet zich zien aan de gemeenschap en woonde de mis bij. Daarmee werd de deugdzame verbintenis ook aan de buitenwereld getoond. De boeten werden tevens gebruikt voor het offeren door het gilde aan de kerk, of voor het onderhoud van het altaar en de attributen, zoals de trom en het vaandel. Met alle taken die het gilde als broederschap uitvoerde en met de financiële steun die men gaf, zocht het gilde in gezamenlijkheid naar erkenning en bevestiging van de broederschap. Door het beheren van altaar of vrijwilligerswerk trachtten de gildebroeders het netwerk te verstevigen en de eerbare groepsidentiteit uit te dragen.
4.	Item dat den hoofman ende gesworen van de voorschreven schuters sullen hunne medebroeders mogen doen dagen als hun gelieven sal het sij tot missen oft andere saeken tot sulken [...] als hun goetduncken sal op de boete van twee stuijvers ende in diee sij s_elf in gebreck waren van te compareren sullen sij betalen dobbelen boete.	De hoofdman en de gezworenen, beëdigd uit het schutterscollectief, kunnen hun medebroeders op elk moment oproepen om bvb in de mis op te dagen of gelijkaardige zaken wanneer het hen belieft. Op het niet-naleven van dit punt staat een boete van twee stuivers. Indien zij (hoofdman of gezworen broeders) zelf niet verschijnen, betalen zij hiervoor dubbele boete.	
5.	19/2 Item dat niemandt vande medebroeders vanden regimente niet sijnde hem en sal moghen onderwinnen der saken den hoofman oft gesworen aangaende op arbitrale correctie vanden selven hoofman ende gesworene.	Een gildebroeder mocht zich niet inlaten met zaken die de hoofdman en gezworenen aanbelangden op straffe van arbitrale correctie ²⁶ door de hoofdman en gezworene.	
6.	Item dat alle ghuldebroeders voor eende alleen sij inde voorschreven	Alle gildebroeders, vóór zij in de kolveniersgilde kunnen worden opgenomen,	Privileges in de hiërarchie: de koning en keizer waren vrij van

²⁴ De gezworene kon de functie van boetemeester uitoefenen om de bijgehouden boeten te incasseren bij de gildebroeders die één of meerdere regels niet hebben nageleefd.

²⁵ [Thomas Buyse, UGent, Ma proef 2013, Sociaal kapitaal van de schuttersgilden in Gent, Antwerpen en Brussel van Beeldenstorm tot het einde van het Twaalfjarig Bestand \(1566-1621\)](#)

²⁶ Arbitrale correctie: strafmaat bepaald door een rechter of in dit geval de hoofdman en gezworene van de gilde.

	ghulde sullen worden ontfanghen schuldich ende gehouden sijn den het te doenneten [..staene..] vanden hoofman dat sij onssen eerwerdege heere den prelaet van tongerlo als heer van tongerlo ende den hoofman van deser ghulden ghehoorsaem goedt getrou onderdanich ende obediën sullen sijn in alle eerlijcke saken ende voor den inhouder dese ch[ae]rten gheloven te onderhouden naer hunne best vermoghen smidts gaders dat sij den officier van der plaetsen sullen bijstaen ende behulpich sijn in saken van sijn officie ende dat justitien aengaende des versocht sijnde	spreken ten overstaan van de hoofman van deze gilde de eed²⁷ van onderdanigheid, trouw en gehoorzaamheid in alle eerlijckheit: - aan de prelaet van Tongerlo als heer van Tongerlo, als - aan de hoofman van de gilde en dat zij beloven de inhoud (artikelen) van de Kaerte te zullen naleven naar hun best vermogen, dat zij de officier ter plaatse zullen bijstaan in zijn ambt en naar recht zullen handelen.	alle kosten op feestdagen, de hoofman kreeg de voornaamste plaats in de kerk en voorrang bij wedstrijden, en de alleris liep in elke processie op kop met het vaandel. Bij de benoeming van een nieuwe knaap werd steeds de nadruk gelegd op de "emolumenten" of vergoedingen, en privileges die hij tijdens zijn ambt zou genieten. De vergoedingen werden hoofdzakelijk betaald voor de verre tochten die de knaap moest ondernemen, wanneer hij bijvoorbeeld antwoorden op uitnodigingen moest rondbrengen, maar hij werd ook betaald wanneer hij de leden diende te convoceren voor vergaderingen en begrafenissen.
7.	Item dat eleken medebroeder vande voorschreven gulde sal suldich ende ghehouden sijn in sijn huys te hebben een hantbusse ende ten minsten altijt een vierendeel poeijers ende een half pont gegoten looten²⁸ op de verbeurte van twee stuivers telcker rijse als hij daer sonder bevonden sal woorden Dwelck den hofman ende gesworene oft een van hun sullen moghen ondersoeken soo die wils als hun ghelieven sal	Elke medebroeder van de kolveniersgilde is verplicht er te allen tijde voor te zorgen bij hem thuis in het bezit te zijn en te blijven van een handbus, een half pond gegoten lood, en minstens en altijd een vierde deel kruit. Op elke inbreuk staat een boete van twee stuivers. De hoofman en de gezworene of één van hen mogen dit altijd komen controleren wanneer het hun belieft.	In art 9 van de Herentalse Kaerte worden 4 stuivers boete opgelegd als de schutter zijn handboog met een dozijn pijlen niet (en in propere staat) in huis heeft. Dit mag de deken elk jaar komen controleren. Verzuimen de dekens die controle uit te voeren, dan moeten ze zelf de hoogste boete betalen, opgelegd door hoofman en gezellen.
8.	Item dat niemant vuyte voorschreven ghulde en sal mogen ghen noch de selve quiteren dan allenelijcken op den dach als men den papegaai ghewonelijck is te schieten ende dat oft (dan) opden selven dach opde schuters camere voor het schieten vanden voorschreven papegaaije ende dat de ghene die de voorst ghulde alsoo laeten alsoo verlaten sullen schuldich ende ghehouden te sijne tot behoefte vande ghemeijne guldebroeders te betalen de somme van twee gulden en tien stuivers ende een half pont was tot behoef vanden altaere vanden patroone voorschreven	Niemand van de gildebroeders mag de gilde verlaten dan op de dag wanneer de papegaai gewoonlijk wordt geschoten; Of niemand mag het gildelokaal verlaten vóór het schieten van de papegaai is aangevangen. Wie de gilde verlaat zal ten behoeve van de gewone gildebroeders een som betalen van twee gulden en tien stuivers, alsook een half pond was voor het altaar van de patroonheilige van de gilde.	Deze alinea werd geschrapt in de Kaerte. De correcte versie volgde op de pagina erna.
9.	19/3 Item dat niemant uyte voorschreven ghulde eer sal mogen ghen noch de selve quiteren²⁹ dan allenelijcken op den dach als men den papegaai ghewonelijck is te schieten ende dat onder de papegaai boom eenen dijen te schieten sal oft op ten selven dach op de schuters camere³⁰ voor het schieten vanden voorschreven papegaaije³¹ ende dat de ghene die de voorst ghulde alsoo laeten alsoo verlaten sullen schuldich ende ghehouden te sijne tot behoefte vande ghemeijne guldebroeders te betalen de somme van twee gulden	Niemand van de gildebroeders mag de gilde uittreden of geschrapt worden dan op de dag wanneer de papegaai gewoonlijk wordt geschoten en: - dat hij onder de papegaai boom nog één keer zal schieten, of - hij zich nog in de gildekamer bevindt vóór het schieten van de papegaai. Wie er mee ophoudt en de gilde verlaat zal ten behoeve van het collectief van de gildebroeders een som betalen van twee gulden en tien stuivers, alsook een half pond was voor het altaar van de patroonheilige van de kolveniersgilde.	Dit is de herwerkte versie over het moment wanneer de gilde verlaten mag worden. De reden is wellicht dat tijdens het verlaten van de gilde de aandacht van de omstaanders gevestigd is op de activiteiten, en dus niet op degene die de gilde verlaat in alle stilte. Dit betekent dat in de parochiekerk ten behoeve van de kolveniersgilde een altaar was ingericht, gewijd aan de Heilige Norbertus.

²⁷ Mogelijk werd de eed ook onder de vlag afgelegd.

²⁸ Een gildebroeder moest er te allen tijde over waken dat hij voorzien was van zijn wapen, de handbus, een vierde deel aan buskruit en een half pond lood (ong. 200 gr).

²⁹ Normaal staat quiteren voor een schuld kwijtschelden, maar in dit artikel kan het gewoon 'verlaten' (uit de gilde stappen) betekenen.

³⁰ De Sint-Norbertusgilde beschikte over een kamer (lokaal) (hetzij in een huis of herberg in het dorp, hetzij binnen de muren van de abdij), een hof en een veld op een heuvel waar zij hun schietoefeningen konden houden.

³¹ Zie illustratie van een kermis in het dorp Belle (in het vroegere Graafschap Vlaanderen, zie einde dit document)

	en tien stuijvers ende een half pont was tot behoef vanden altaere vanden patroone voorschreven		Voor de Sint-Sebastiaansgilde het zuidaltaar³² gewijd was aan de Heilige Sebastiaan. Gilden hadden het recht om kapellen te hebben in de belangrijkste parochiekerken.
10.	Item soo wanneer iemandt vande ghemeijne ghuldebroeders deser werelt sal comme te overliden soo s_al men sulckx aenden hoofman aendienende ende te kennen gheven welke thens ³³ den dach vande begrafenis vande vuytvaert vande overledenen sal bij den knape doen vergaderen die gemeijne guldebroeders om t'samen der hant mede ter kercken ende begrafenis of vuytvaert te ghen ende achter offerenden als wanneer alle de voors guldebroeders sullen moeten compareren in hun schutelijcke cleederen ³⁴ ten eynde als vooren op de verbeurte van drije stuijvers ten waere bij nootsaecken ende voorhanden orlove vanden hoofman voorschreven	Wanneer iemand uit het collectief van guldebroeders komt te overliden, wordt de hoofman hiervan onmiddellijk in kennis gesteld. Op de dag van de uitvaart van de overledene zal het collectief samenkomen aan het huis van de knaap om dan van daaruit in groep en in schutterskledij³⁵ te vertrekken naar de kerk en de begrafenis of de uitvaartdienst³⁶ waarbij alle guldebroeders aanwezig zijn, zelfs na de offerande. Zij zullen zich zowel vooraan als achteraan tijdens de dienst opstellen om zo duidelijk zichtbaar te zijn. Op het niet-naleven hiervan staat een boete van drie stuivers, behalve als de guldebroeder in geval van dringende noodzaak op voorhand verontschuldigd werd bij de hoofman van de kolveniersgilde.	Zo ook in art. 5 van de Kaerte van de Herentalse handboogilde: dat wie door de deken of gezworene ontboden gezellen niet komen opdagen aan het lijkhuis van een overleden schutter, zijn vrouw of zijn kind(eren) om het lijk vandaar naar de kerk te dragen een boete zou krijgen, tenzij de overledene aan de pest was gestorven. Ook wie zonder toestemming van de deken of gezworene zou weggaan vooraleer het lijk ter aarde was besteld, betaalde een boete. Vanzelfsprekend³⁷ was dat iedereen aanwezig was op de begrafenis van een overleden schutter. Ook de echtgenote en de kinderen van een schutter konden op een waardig afscheid rekenen. De reglementen van de schuttersgilden schreven voor hoe eerbetoon moest gebracht worden aan de overledenen en hoe hun nagedachtenis in stand moest gehouden worden. Guldebroeders hadden het recht een uniform te dragen.
11.	Item sal het sterfhuijs ³⁸ vanden voorschreven overleden aen de voorschreven guldebroeders also te lijk oft vuytvaert gheweest hebbende moeten leveren een tonne ghoefbier oft soo veel als de ghuldebroeders naer staet ende middelen t'samenderhant sullen verdragen op hunne camere dewelcke sij samenderhant sullen mogen teeren sonder meer en sal daerenboven aenden knape voorde insinuatie	De familie van de overledene (sterfhuis) wordt eraan gehouden een ton hoevebier³⁹ te leveren of zo veel als de guldebroeders samen kunnen verwerken in hun gidelokaal naar staat en middelen van de leden van het sterfhuis aan de guldebroeders die het lijk naar de kerk hebben begeleid of die op de uitvaart aanwezig waren. Daarnaast zal door het sterfhuis aan de knaap vijf stuivers worden betaald voor het rondgaan en mededelen van het overliden aan de guldebroeders.	In art 7 van de Herentalse Kaerte werd de schutter van wie zijn kind was overleden verwacht 10 stuivers te betalen aan de guldebroeders om 'te verdrinken' (teren). Na ⁴⁰begrafenisplechtigheden kwamen de schutters doorgaans samen om onder het drinken van een glas hun verlies te verwerken. Eten en drinken behoorden nu eenmaal tot de

³² [Het archeologische onderzoek van de oude parochiekerk in de abdij van Tongerlo, Kessel-Lo, 2011, Studiebureau Archeologie bvba](#)

³³ thens/tenden: uiteindelijk (ivdnt.org)

³⁴ Er is nog geen beschrijving voorhanden van de schuttersgildekledij van Sint-Norbertus, noch van het vaandel gehanteerd door de alferis in de 17^e eeuw.

³⁵ Ook sprak men in die tijd van de **palure**: Bijzondere voorgeschreven kleding, uniform, van gilden, broederschappen, schutterijen enz.; hetzij als gewaad bij feesten en ommegangen, hetzij als herkenningsteken. [Bron: ivdnt.org]

³⁶ Een begrafenis is niet hetzelfde als een uitvaart (tussen beide plechtigheden zat soms een maand of langer): uitvaart = plechtige mis voor het zieleheil van een overledene; begrafenis = de plechtige bijeenkomst van nabestaanden en vrienden van den overledene, en de plechtige optocht waarmede zij het lijk van het sterfhuis naar de begraafplaats overbrengen om het aldaar ter aarde te bestellen

³⁷ [Thomas Buyse, UGent, Ma proef 2013, Sociaal kapitaal van de schuttersgilden in Gent, Antwerpen en Brussel van Beeldenstorm tot het einde van het Twaalfjarig Bestand \(1566-1621\)](#)

³⁸ *Sterfhuis: Een huis waarin een lijk is, waar iemand is gestorven (ivdnt.org)*

³⁹ In die tijd waren de meeste brouwerijen op een hoeve gevestigd vandaar de naam hoevebier; maar het kan evengoed om het bier gaan dat in de abdijs hoeve werd gebrouwen.

⁴⁰ [Thomas Buyse, UGent, Ma proef 2013, Sociaal kapitaal van de schuttersgilden in Gent, Antwerpen en Brussel van Beeldenstorm tot het einde van het Twaalfjarig Bestand \(1566-1621\)](#)

	aende ghuldebroeders daeren bij hem ghedaen oock bij het voorschreven sterfhuijs betaalt woorden vijff stuijvers eens.		voornaamste activiteiten van de schutters. Veel activiteiten werden afgesloten met een goed glas of een maaltijd en de officieren losten geschillen tussen leden op door het samen drinken van een glas wijn. In art 12 van de Herentalse Kaerte werd de knaap die werd uitgestuurd om alle schutters te verwittigen twee blanken (1 blank = ¾ stuiver) ontvangen 'voor synen aerbeidt'. In een stad was men nu eenmaal sneller rond dan op het platteland, waar alle boerderijen verspreid lagen en doorgaans slechts te voet werden bereikt.
12.	Item dat men voor elcken ghuldebroeder die inde voorschreven ghulde sterven sal sal desen doen celebreren eene singhende misse ende elcke ghuldebroeder daer toegedraecht sijnde sal schuldich sijn ter misse te comen ende te offeren ende aldaer te blijven totten eijnde vande misse op de bote van drij stuijvers als v[.....]n	Voor elke gildebrouder van deze gilde komt te overlijden, zal een gezongen mis worden gecelebreerd, en elke gildebrouder, daartoe opgedragen, is verplicht naar de mis te komen, aan de offerande deel te nemen, en te blijven tot het einde van de mis. Op het niet-naleven staat een boete van drie stuivers...	
13.	19/4 Item in soo verre den knaep de voorschreven guldebroeders tot des voorschreven is dagaende niet thuijs en vont sal ghestaen midts de weete doende thunnen huijse oft aen een van hunne naesten gebueren	Als de knaap de te verwittigen gildebrouders niet thuis vindt, moeten hun huisgenoten terstond de gildebrouder zelf verwittigen; als de knaap niemand thuis vindt, dan verwittigt hij meteen de dichtste bureu, die de gildebrouder moeten zoeken en verwittigen.	
14.	Item alle de ghuldebroeders vande voorschreven guldebroeders sullen schuldich sijn alle gaer opden Sondach vanden eerw. heijlighen sacraments ⁴¹ oock des Sondachs op de kermisse ⁴² van tongeloo ende	Het gildebrouderscollectief is verplicht samen te verschijnen in vol ornaat (schutterskledij ⁴⁵ , handbus en ander materiaal): - Op de zondag van het H. Sacrament - Op zondag tijdens de kermis van Tongerlo - Op de feestdag van St Anna Samenkomst tegen 9 uur 's ochtends op de gildekamer om van daaruit gezamenlijk op plechtige wijze en met fierheid in de processie of de ommeegang mee te stappen om zo deel te nemen aan de vereringsdienst. Wie afwezig blijft, krijgt een boete van 10 stuivers, tenzij hij was verontschuldigd door de hoofdman.	Schilderij van een Processie met het H. Sacrament.

⁴¹ Heilige Sacramentsdag ('Corpus Christi'): tweede donderdag na Pinksteren. (of de donderdag na het feest van de H. Drievuldigheid). In onze streken werd H. Sacramentsdag of Hoogwaardig in de 17^e eeuw gevierd op de zondag na die tweede donderdag. In 1630 viel Pinksteren op zondag 19 mei, dus op donderdag 30 mei was H. Sacramentsdag en op zondag 2 juni gevierd. Op deze dag gaat de sacramentsprocessie uit, waarbij de priester het Allerheiligste Sacrament (de heilige Hostie) in een monstrans door de straten van de parochie ronddraagt.

<https://eerherstelheiligsacrament.org/sacramentsdag/>. Na de maaltijd werd geloot om de orde van de kolven op te stellen. (kolven = dagen waarop het lid moest tracteren tijdens de oefeningen)

⁴² Heden het tweede weekend van mei. Na de processie mocht elke gildebrouder op de gildekamer bij het vendel komen en meehelpen een aantal stuivers 'te verteren'. De schieting viel jaarlijks op kermismaandag.

⁴⁵ De schutterskledij liet de gilde toe de groep zich als een eenheid te profileren. Het is niet duidelijk hoe die kledij er toen zou uitgezien hebben. De kledij op foto's van het St Norbertusgilde uit vorige eeuw was misschien gebaseerd op de kledij van het historische gilde, en zien we vandaag de kledij zoals toen. (zie bijlage)

	oock op sin Annendach⁴³ respectievelijck te compareren met haere schuettelijcke cleederen ende busse ende andere ghereeschap daertoedienende ten negen uren op de gulde camere om van daer t'samenderhant te gaen staetelijck inde processie ende omghanck ende die te helpen soo vereeren dat behoort ende soo wie hem daer als apseenteert sal vervallen in de boeten van thien stuijvers ten ten waer bij oorlof van den hooftman⁴⁴		Gildebroeders hadden het privilege en recht om in publieke processies of vieringen te figureren. De⁴⁶ schutters vereerden eveneens religieuze processies met hun aanwezigheid en dan was het van belang zich niet als een zootje ongeregeld te vertonen. Zo verplichtte de Kaerte hen om 'staetelijck' en in hun 'schuettelijcke cleederen' te gaan. Elke schutter diende dus in vol ornaat en met zijn wapens mee te gaan in de processie.
15.	Item dat alle gaer op den dach van Sinte Norbertus⁴⁷ de guldebroeders schuldich sijn in hunne schuttelijcke cleederen te compareren ten negen uren op de gulde camere ende t'samen der hant van daer te vertrecken voor het beghinnen van de missen dwelcke voordien aultaer vanden voorschreven patroon sal woorden gecelebreert ende oock voors hunne offerhande tot behoef vanden voors aultaer ghedaen te hebben op de pene van vijf stuijvers ende dat niet te minste moeten aenleghen sijn aenvaert inde onkosten vanden maltijt van dijen dach gheleyck oock dabsenten op heylich sacramentsdach mede op den dach als men den vogel schieten sal boven de boete van hunne absentie sullen ghehouden sijn inde onkosten soo vanden maltijt als van andere als dan te gherijsen.	Het gildebrederscollectief is verplicht samen te verschijnen in schutterskledij op de feestdag van de H. Norbertus. Samenkomst tegen 9 uur 's ochtends op de gildekamer om van daaruit gezamenlijk te vertrekken vóór het beginnen van de H. Missen die voor het altaar van de H. Norbertus zullen worden gecelebreerd. Iedere gildebreders zal zijn offergift vervullen aan het altaar van de H. Norbertus. Wie afwezig of niet deelneemt aan deze activiteit, krijgt een boete van 5 stuivers, en zal niettemin moeten deelnemen in de kosten van de maaltijd, georganiseerd op deze feestdag. Ook wie afwezig blijft op de feestdag van het H. Sacrament, als op de dag dat men de vogel schieten zal, zal de afwezige naast de boete ook in de kosten van de maaltijd of andere te betalen gebeurlijke activiteit moeten delen.	Doorgaans ging de feestdag van de patroonheilige van het gilde van start met een misviering, gevolgd door een vergadering van de schutters en werd de dag besloten met een gezellig samenzijn of een maaltijd.
16.	19/5 Item dat alle ghaeren des anderendaechs naer sinte Norbertus de gulde broeders sullen compareren in de kercke alle waer men voorde overledenen guldebreders sal doen een iaerghetijdelijcke misse om van hun ghehoort te worden ende haer offerhanden te doen op de pene van ses stuijvers	Daags na het feest van de H. Norbertus is het gildebrederscollectief verplicht samen te verschijnen in de kerk waar de jaarlijkse mis voor de overleden gildebreders zal worden opgeluisterd en waar iedere gildebreders een offergift zal brengen op straffe van 6 stuivers.	
17.	Item dat men de voghel of papegaeije jaerlijckx sal schieten ten tijde ende daeghe die den hoofman coninck ende ghesworenen t'samenderhandt ramen sullen	De hoofdman, de koning en de gezworen zullen samen de dag en het uur vastleggen van de jaarlijkse schieting van de vogel of de papegaai.	
18.	Item ten daghen als men den voghel sal schieten sullen alle de voorschreven mede ghesellen moeten compareren en hunne	De dag van de vogelschieting moeten alle gildebreders van de kolveniersgilde verplicht aanwezig zijn in hun schutterskledij en met hun handbus, om dan in groep naar de vogel te stappen. Niemand mag daarbij afwezig zijn op straffe van 15	

⁴³ Sint-Anna, moeder van de maagd Maria, is de patrones van de verdwenen parochiekerk van Tongerlo (binnen de abdijmuren); het patronaat is overgebracht op de huidige Sint-Annakerk van Tongerlo. Naamdag 26 juni

⁴⁴ De donderdag na Pinksteren maakten de meeste gilden hun slotrekening op. (boekhouding)

⁴⁶ [Thomas Buyse, UGent, Ma proef 2013, Sociaal kapitaal van de schuttersgilden in Gent, Antwerpen en Brussel van Beeldenstorm tot het einde van het Twaalfjarig Bestand \(1566-1621\)](#)

⁴⁷ Sint-Norbertus. Patroon van de orde van de prémonstratenzermonniken. Naamdag 6 juni. De schuttersgilde had dus een eigen altaar, gewijd aan haar patroon in de parochiekerk.

	schuttelijke cleederen ende met hunne busse om t'samen der hantnaer den voghel te trecken sonder dat hem iemant sal moghen absenteren op de boete van vijfthien stuijvers ten waere bij eenighe merckelijcke nootsaecke ende bij voorhanden oorloffene.	stuijvers, behalve in uiterste noodzaak en vooraf toegestaan.	
19.	Item dat soo wanneer de medebroeders hunnen voghel sullen hebben gherich niemant naeden selven en moghen schieten oft werpen oft andersins den selven stocken oft stooren op de boete van twintich rijns guldens voor ende aleer den hooftman coninck ende gemeijne medebroeders ⁴⁸ onder de voorschreven voghel gecomen sijn hunne schieten ghedaen sullen hebben bij oordre soo ende ghelijck dat ghewoonelijck is te gheschieden	Eens de medebroeders (van de Sint-Sebastiaansgilde) hun vogel hebben opgericht, mag niemand er op schieten, werpen of verstoren, vooraleer de hoofdman, de koning en alle medebroeders onder de vogel hebben gestaan en op bevel (of zoals gewoonlijk gebeurt) hun schot hebben uitgevoerd, op straffe van 20 rijns gulden ⁴⁹	
20.	19/6 Item dat ten tijde van het schieten van den voorschreven voghel een ieghelijck hem ende sijne kinderen sal versoecken buijten der plaetsen daer die schueten ghedaen worden ende oft iemant aldaer onversienlijck bij ongeluck ende sonder opsetten wille oft doot bleve des ghequest godt verhoeden wille dat de guldebroeders daer af sullen vrij ende onghhouden sijn soo thens den heere als partijen ghentresteerde	Tijdens het schieten van de vogel wordt iedere persoon (ook de kinderen) verzocht zich buiten de schietzone te begeven. Als toch iemand onvoorzien/per ongeluk en zonder opzettelijk toedoen gekwestst of gedood (God verhoede!) wordt, dan kunnen de gildebreders niet aansprakelijk gesteld worden.	Een vorm van legale immuniteit was een privilege voor de gildebreders.
21.	Item dat de voorschreven schutters sullen schuldich sijn te schieten ten minsten vier schietdaghen tusschen paesschen ⁵⁰ ende kermisse ⁵¹ ende telcken schietdaghen ten minsten twee heulen ⁵² op de pene telcken schietdach van twee stuijvers tot behoef vanden gulden daer af den hootman eenen tegelijcken sal moghen maenen op sijnen eedt ende sullen die policij ⁵³ oft boetmesters ⁵⁴ de voors boete moeten inhaelen op hunnen eedt ⁵⁵	Elke schutter is verplicht om minstens vier schietdagen in te lassen tussen Pasen en de kermis van Tongerlo, en die op elke schietdag ten minste twee ... op straffe van 2 stuijvers per schietdag ten voordele van de gilde; de boete per schutter en schietdag zal worden bijgehouden door de hoofdman volgens zijn eed, en bestuursleden of de boetemeesters zullen de boete komen opeisen op basis van hun eed.	

⁴⁸ Het regiment kolveniers bestond uit een hoofdman, deken, alferis, koning/Keizer en de gezworen leden/gildebreders/medebroeders/schutters. Op 14 mei 1673 tellen 48 gildeleden. Enkele jaren daarvoor telden ze slechts 36 leden.

⁴⁹ 1 Rijns gulden = 10 stuiver brabant (17e eeuw)

⁵⁰ In 1630 viel Pasen op zondag 31 maart.

⁵¹ Heden het tweede weekend van mei. Vermoedelijk ook zo in de 17e eeuw in dezelfde periode.

⁵² een heule of eule = een ronde, per eul mag een schutter 8 keer schieten of anders zoals vastgelegd tussen de gilden. [De terminologie van de handboogschutter](#)

⁵³ Policie: bestuursleden, die de politicien/politiën (verordeningen) uitvoerden, later tuchtmeesters, nog later politie zoals we dit nu kennen.

⁵⁴ Boetemeester: gezworenen of aangestelden door het bestuur die de boeten op eed moeten innen bij de gildebreders. Verzaakten gildebreders aan het betalen van de boeten, dan konden zij voor de Vierschaar of de schepenbank worden gebracht.

⁵⁵ Eed: plechtige verklaring

22.	Item dat eenen teghelijck schutters gehouden sal sijn te schieten naer eenen prijs alle drij weecken duerende van paschen tot bamis ⁵⁶ op den boete van eenen stuijver deen hellicht ⁵⁷ daer aft voordien patroon voorschreven gulde ende dander helich voordien ghenen die den prijs ophanghen	Iedere drie weken wordt een wedstrigd georganiseerd tussen Pasen en Sint-Bavomis (1 okt) waar elke schutter naar een prijs moeten schieten op straffe van 1 stuiver: de helft daarvan is ten voordele van de patroonheilige van de schutter tot de welke gilde hij behoort, en de andere helft van het bedrag gaat naar diegene(n) die de prijs ophangen.	Hier mogen blijkbaar beide gilden (Kolveniers en St Sebastiaan) de prijs trachten te schieten. De boete gaat dan voor de helft naar het altaar van de gilde van de broeder die de boete schuldig is.
23.	Item als iemand onbetamelijcke worden sprekende in schutters hof noemende den vijandt oft andersins daer af men ghewoonelijck is den schoen op de pinne te hanghen ende vuyten houde oft vande booghen ghinck sonder sijnen schone te hanghen oft daer thens te opnerde waer die sal verbeuren tot behoef vande gulde telcke rijse drij stuijvers ende des niette min sijnen schoen moeten setten den indien hem met en ghelieff den sijnen schoen te setten sal moghen ghestaen midts ...	Als iemand onbetamelijcke woorden uitspreekt op het schuttershof over medebroeders als zijn 'de vijand' e.d. (doelende op gildebroeders van de andere gilde) uit te spreken, dan moest degene die over de schreef ging zijn schoen aan de haak hangen. Wie dat niet wilde doen, wegging zonder zijn schoen te hangen of probeerde zijn schoen terug van de haak te nemen, moest 3 stuivers betalen aan de gilde, en toch nog steeds zijn schoen aan de haak hangen. De gestrafte mag zijn schoen terug nemen als hij tenminste zo veel geeft als tijdens de heule geschoten wordt.	Blijkbaar was er een schuttershof waar zowel de gildebroeders van Sint-Sebastiaan als de kolveniers konden oefenen, hetzij gezamenlijk of individueel. Elke gildebroeder houdt natuurlijk zijn eigen gilde als beter voor en beschimpt gemakkelijker de andere gilden. Op een ludieke manier werd die persoon gestraft door zijn schoen als schietschijf te gebruiken gedurende 1 ronde.
24.	19/7 ... midts ghevende soo veele als den heule daerome geschoten wordt ghedraecht		
25.	Item soo wie inde voorschreven camere oft hoff eenighe oneerbaerheit voort stelden t'sij met woorden oft met wercken sal staen tot arbitrale correctie vanden hootman mette ghesworen ende boetmessers naer de gelegentheijt vande saken	Wie zich niet in de gildekamer gedraagt, hetzij verbaal of met daden zal meteen ter verantwoording worden geroepen op straffe van arbitrale correctie ⁵⁸ voor de hoofdman samen met de gezworenen en de boetemeesters al naargelang de ernst van het feiten.	
26.	Item dat geen schutters met sijn schuttelijcken cleede ofte de vijse ⁵⁹ hem en sal moghen vervorderen oft onderwinnen op de keghelbaene ⁶⁰ clootbaene ⁶¹ oft dierghelijcken tuijsscherije te spelen oft te gaen op den pene van vijf stuijvers tot behoef vander ghulden bij elcke te verbeuren	De schutters mogen niet in hun schutterskledij spelen op andere wedstrijden, zoals bvb op de kegelbaan, het klootschieten, e.d. op straffe van 5 stuivers per inbreuk ten voordele van de gilde.	
27.	Item oft iemandt vande voorschreven ghuldebreeders op den berch ⁶² oft berghen vande voorschreven ghulde geschoten hebbende twelck ghinck	Als een gildebroeder van de kolveniersgilde op de berg of op de bergen van de kolveniersgilde een wedstrijd is gaan schieten, en daarbij verloren heeft zonder dat te melden aan zijn gilde, dan zal hij	<i>De schutter zal maar beter goed oefenen en trachten niet te verliezen.</i>

⁵⁶ Bamis of Baafmis (Sint-Bavomis) is de patroon van de goede oogst; zijn feest op 1 okt luidde het begin van de herfst in.

⁵⁷ Hier wordt bedoeld de ene helft van de stuiver gaat naar de patroon (offerblok?) van de gilde die de prijs schiet en de andere helft naar wie de prijs zal ophangen binnen dezelfde gilde.

⁵⁸ Arbitrale correctie: strafmaat bepaald door een rechter of in dit geval de hoofdman en gezworene van de gilde.

⁵⁹ Vijse: wijze

⁶⁰ Kegelbaan: nog steeds in gebruik in Westerlo: <https://www.westerlo.be/artikel/kegelbanen>

⁶¹ Clootbaene, gebruikt voor het populaire klootschieten (<http://www.klootschieten.be/wat.html>)

⁶² Waar nu de abdijkerk van Tongerlo staat, lag de bodem 8 meter hoger (op 25 m) dan ter hoogte van de tiendschuur (17m). Het valt te betwijfelen of de gilde binnen de vredige muren zou oefenen. Drie andere plaatsen lijken eerder in aanmerking te komen om de verhevenheid berg te noemen: het huidige bosje (28m) tussen bedrijf Dreamland en de atletiekpiste van Sporta; het bos (28 m) tussen de Oevelse Dreefloop en de Reigerstraat; of 30m hoogte tussen Sint-Siardusstraat en Hannekeshoek/Brandstee. Waar nu de abdijkerk van Tongerlo staat, lag de bodem ook 8 meter hoger (op 25 m) dan ter hoogte van de tiendschuur (17m).

	sonder er op te leggen des hij verloren hadde die sal verbeuren tot behoef vander selve gulde sesse stuijvers ende sijne verlies evenwel moeten opleggen.	aan zijn gilde 6 stuivers boete moeten betalen vermeerderd met zijn verlies.	De berg of bergen is een schuttershof waar achter de doelen waarop geschoten zal worden een berg zand is aangebracht of een heuveltje is afgegraven zodat de afgeschoten loden kogels daar in terecht komen en zodoende geen schade achter de doelen aanrichten en tevens gemakkelijker kunnen gerecycleerd worden.
28.	Item oft de voorschreven schutters in hunne camere in haere hof oft voor de berghen in gramme woede malcanderen hieten lieghen gaen dat sulcke donde telck vijse sal verbeuren sesse stuijvers tot behoef vande gulde ende oft sij malcanderen anderssints inuieverden slooghen oft oloop deden daer sij daer af sullen staen tot arbitrale correctie ⁶³ van der gulde naer gelegentheijt vander saecken	Als bepaalde schutters in hun gildekamer, op de schuttershof of voor de bergen in gramme woede elkander gaan beliegen zijn zij per keer dat dat gebeurt 6 stuivers moeten opleggen ten voordele van de gilde; als zij anderzijds slaagsgeraken of elkaar aanvallen, zullen zij ter arbitrale correctie worden geroepen voor de kolveniersgilde naargelang de ernst van de zaken.	
29.	Item dat alle coopmanschappen die geschieden op der schuters camere oft in de hof der selver uyt genomen van bussen ende harnes ⁶⁴ sullen bijden ghenen die hem daer inne beswaert vint moghen gheretvaeteert ende gheannuleert worden binnen drij daghen naer ...	Alle koopovereenkomsten (met uitzondering van die van bussen en wapentuig) die geschieden in de schuttersgildekamer of de hof van de gildekamer kunnen door diegenen, die zich daar niet kunnen vinden, op gerechtvaardigde manier geannuleerd worden binnen drie dagen na het sluiten van de koopovereenkomst en niet langer.	
	19/8 ...naer dat de selven gheschiet ende ghesloten zijn sonder langher midts betalende bijden ghenen die hem beswaert vinden d'onkosten ter canssen vande selven coopmanschap gheresen ende daer toe opleghende in handen vanden boetmester binnen den voorschreven tijdt sesse stuijvers eens tot behoef vander ghulden	Wie de koop alsnog liet annuleren zal ten behoeve van de gilde zes stuivers betalen aan de boetemeester voor de onkosten die met de annulering van de koop gepaard gingen.	P 19/8
30.	Item dat de voorschreven schutters teghens malcanderen maer en sullen moghen schieten om sesse stuijvers op eenen dach hoosten ⁶⁵ ende indien sij meer verloren dat sij altijd sullen moghen gestaen metten voorschreven sesse stuijvers maer teghens buijden van buijden om soo veule moghen schieten alst hem belieft	De schutters mogen het slechts tegen elkaar opnemen om hoogstens 6 stuivers op 1 dag; verliezen ze meer, dan mogen zij blijven oefenen zo veel ze willen voor hetzelfde bedrag.	
31.	Item van alle schulde Item van alle schulden t'sij van buschen loodt poijer oft andersins vuyter schuterijen spruijtende daer mede die medebroeders teghens malcanderen mochten in questien oft geschil comene sal men te recht ende ter correctien staen vanden	Wie omwille van schulden ten aanzien van bussen, lood, kruit of ander materieel uit de schutterijen voortkomende, in discussie komt met medebroeders (van andere gilden), zal meteen te recht en ter correctie worden geroepen enkel ten overstaan van de hoofdman en de bestuurders van de eigen gilde en niemand anders.	

⁶³ Zie arbitrale correctie (eerder)

⁶⁴ Harnes = krijgstuig

⁶⁵ Ten hoogste

	hoofman ende regheerders der voors ghulden ende niemant anders		
32.	Item dat niemant sijne lonte oft vlamstock en sal laten steken op sijnen busse naer dat hij geschoten sal hebben ende wederom gehinnen te laden opde verbeurte van drij stuijvers	Het is de schutter verboden om zijn lont of vlamstok te laten zitten op zijn handbus nadat hij heeft geschoten en opnieuw begint te laden op straffe van 3 stuivers.	Wapenconsignes: Het kruit kan spontaan ontbranden omdat de loop nog te warm heeft door het laatste schot. Dezelfde soort instructies bestonden ook voor kanonnen. Dezelfde instructie vinden we ook bij andere buksgilden: <i>Na het schieten mocht niemand de lont op de bus laten steken. Indien hij opnieuw wou vuren, mocht hij slechts laden nadat hij de lont afgetrokken had. Ook hier was een geldboete voorzien.</i>
33.	Item dat niemant eenighe looden vuytter berghen en sal moghen doen dan ten behoeve vande ghulde opde verbeurte telcke vijse van twee stuijvers	Niemand mag lood uit de bergen verzamelen, behalve ten behoeve van de gilde op straffe van twee stuivers bij elke vaststelling.	
34.	Item dat elcke vande ghesworen schutters binnen de leste acht daghen voor den vogeldach sal schuldich sijn in handen vande ghesworene oft ande andere daer soo committerende te betalen twee ende eenen halven stuijver eens tot behoef vanden ghenen die voor die vijse coninck wesen sal ende tot behulp van sijne kosten des sal den coninck gehouden sijn ...	Elk van de gezworen schutters zal binnen de 8 dagen vóór de vogelschietdag 2 ½ stuivers betalen aan de daartoe aangestelde gezworene of een andere daartoe aangesteld; het geld wordt verzameld ten behoeve van diegene die de vogel schiet en aldus koning wordt; de nieuwe koning zal de kosten van het gelag betalen, ondersteund door het ingezamelde geld, nl. een vat bier op de dag van het vogelschieten of de dag erna, ten laatste tegen de avond, of als iemand in gebreke was om de eerste twee liter bier te betalen voor het einde van de volgende dag zal hij 2 liter betalen ten behoeve van de gilde.	De ⁶⁶ winnaar van het papegaaischieten of koningschieten mocht zich een jaar lang schutterskoning noemen (<i>en indien iemand er drie jaar op rij in sloeg als eerste de vogel te schieten, werd hij benoemd tot keizer.</i>) De koning was een centraal figuur in het gilde: hij werd betrokken bij het bestuur en genoot allerlei voorrechten die verschilden van plaats tot plaats. Daarnaast trad hij naar buiten als het gezicht van de schutters, wat geïllustreerd werd door zijn attributen, die uit een zilveren mantel, een schuttersketen en een scepter bestonden.
35.	19/9 {zijn} sijn gheselschap te schenken een tonne bier opden selven dach oft t'sanderendaechs daer naer ende oft iemant in gebrecke waer de voorschreven 2lt binnen den voors tijt te betaelene sal verbeuren 2l tot behoef vander ghulden		
36.	Item oft iemant der voorschreven medebroeders {malcandere al schietende} kijser worde midts drij reijsen [contuutilijcken ende naer] den papegaeij der selven ghulden die sal schuldich sijn den medegesellen t'sanderdachs daer naer te geven eenen eerlijcken maltijt daertoe de medeghesellen hem sullen gheven elck thien stuijvers ende sal den voorschreven kijser sijn leefdaeghe gheduerende alle iaeren vrij ende exempt zijn in de onkosten bij de voorschreven ghulde ghedaen op heijlich sacraments dach ende op den dach vanden patroon sonder voordend	Als iemand van de medebroeders ((van de andere gilde) die tegen elkaar zijn uitgekomen tijdens de schietwedstrijden) na drie maal op rij de papegai van dezelfde gilde te hebben afgeschoten keizer wordt, dan zal de nieuwe keizer 's anderendaags op een heerlijke maaltijd vergasten, mits elke medegezel hiervoor 10 stuivers aan de keizer afgeeft. De keizer zal levenslang vrijgesteld worden van alle onkosten bij de gilde op de feestdag van het H. Sacrament en op de feestdag van de patroonheilige	

⁶⁶ [Thomas Buyse, UGent, Ma proef 2013, Sociaal kapitaal van de schuttersgilden in Gent, Antwerpen en Brussel van Beeldenstorm tot het einde van het Twaalfjarig Bestand \(1566-1621\)](#)

37.	Item oft iemand vande medebroeders op daeghen als sij eenighe costen houden wech ghinghe vander cameran sonder sijn ghelach ⁶⁷ te betalen oft den ghenen die helve competeert daer af te vreden ghestelt te hebben die sal verbeuren tot behoef vander ghulden sesse stuijvers	Als iemand van de medebroeders (van de andere gilde) de gildekamer zou verlaten zonder zijn gelag te betalen of zijn bijdrage te hebben vereffend, zal 6 stuivers boete opgelegd krijgen ten behoeve van het gilde.	
38.	Item dat soo wanneer eenighe ghuldebreeders vuyter ghulden sullen vuyt trecken in andere vlecken om te schieten ende dat t'selve gebeurden op eenighe colfdaghen ⁶⁸ soo sullen die medegesellen alsoo buijten treckende indiee[.](n) sij camersterck oft ses in getale zijn moghen ghenieten het vierendeel vande colve ⁶⁹ alsoo verre het hun ghelieft	Wanneer één of meer gildebroeders uit onze gilde er op uit trekken om op bepaalde kolfdagen op andere plaatsen te gaan schieten, dan mogen zij dat doen voor slechts het vierde deel van de colve, zoveel als ze willen, op voorwaarde dat zij kamersterck of minstens 6 in getal zijn.	Met kamersterck bedoelt men mogelijk zoveel mensen als de gildekamer aankan of zoveel mensen als rond de tafel kunnen aanzitten met een minimum van 6 personen. Het is (nog) niet duidelijk hoeveel leden de gilde telde in 1629-1630.
39.	Item dat de gesworen oft policije oft boetmesters ten tijden zijnde sullen schuldich zijn hunnen reeckeninghe te doen binnen vierthien daghen nae[.](r) den kouldach ⁷⁰ van inders die [...]	De gezworenen, de politiën ⁷¹ of de boetemeesters zullen de rekening opmaken binnen de 14 dagen na de kolfdag van iedereen die deelnam aan de kolfdag. Hetzelfde geldt voor wie daarna de rekening opmaakt.	
40.	... 19/10 ... andere die naer hun aencomen ende ghecosen sullen worden ende dat sonder eenighe [sasnte/faulte?] opde verbeurte van eenen ghulden ende daeren boven te verbeuren alle daghen eenen stuijver toter tijt toe de selve hunne rekeninghe sullen hebben ghedaen	De rekening moet kloppen en op tijd klaar zijn op straffe van 1 gulden, vermeerderd met 1 gulden per dag dat de termijn overschreden wordt, die door de aangestelde deken/gezworene moet betaald worden.	
41.	Item dat die policije oft boetmesteren sullen innen ende ontfanghen alle de boeten hier boven verclaert ende dat elck schutter misbruijckt hebbende de selve sal moeten betalen binnen ses weken naer dat hij daer inne gevallen sal zijn opde verbeurte van dobbele boete die men opden patroon ende goeden vande voorschreven ghuldebreeders sal moghen verhaelen bij afpandinghe ⁷² ene parate executie ende oftmen oft de policijemesters des inghebrecke bleven salmen de	De politiën of de boetemeesters zullen de boeten uit de vorige artikelen innen en ontvangen. Schutters die aan hun boete of een deel ervan verzaken zullen dezelfde ontvanger moeten betalen binnen de 6 weken op straffe van een verdubbeling van de boete. Die boete kan men als een borgtocht onmiddellijk laten betalen door de patroon (beschermheer) of door gegoede (financieel vlak) gildebroeders (van de kolveniersgilde), die aan de schuldenaar een afpanding voorlegt. Blijven de politiemeesters in gebreke, dan blijft men enkel de gewone boete schuldig.	

⁶⁷ Gelag: Het geheel der kosten van hetgeen door een gezelschap van personen, die samen aanzitten om te eten of te drinken (of wel, bij begripsuitbreiding, door een enkel persoon), in eene herberg, kroeg, tapperij of soortgelijke inrichting gebruikt is

⁶⁸ kolfdagen ofwel schuttersdagen. Opvallend is dat de verplichte dagen in de heiligenkalender kolfdagen werden genoemd en geen feestdagen. Er moest op die kerkelijke feestdagen naast "de Heer dienen" ook worden geschoten.

⁶⁹ de pot of buidel waarin het schietgeld wordt verzameld

⁷⁰ kolfdag

⁷¹ Alleen de officieren mochten de *politie* of goede orde in de gilde handhaven. Ieder officier was verantwoordelijk voor de naleving van het reglement.

⁷² Iemand (of van iemand) iets afpanden, t.w. eene verschuldigde geldsom. Ze van hem innen door het rechtsmiddel van *panding* (in het oude recht), d. i. door een gerechtelijken eisch, dat deze of gene goederen van den schuldenaar voor eene door den rechter te schatten waarde aan den schuldeischer in betaling der schuld zullen worden toegewezen. (Bron: ivdnt.org)

	voorschreven boeten bij hunne selven bij middelen als voor moghen verhalen		
42.	Item oft de boetmesters gesworen imant int vanden voorde oncosten oft boeten qualijcke spraeche oft inunivieerden ⁷³ sal daer af staen tot correctie vander ghulden naer ghelegentheijt vander saken ende sal den voors boetmesters ende ghesworene t'samen ende elcken appart daer inne volcomen gheloove ghegeven worden sonder voederen thoone daer inne te [derven] hebben	Indien de boetemeester of gezworene tijdens het innen van boeten of onkosten door iemand lastig gevallen wordt, zal die persoon ter correctie geroepen worden van de gilde volgens de ernst van de feiten, waarbij het woord van de boetemeester én gezworene, of van elk apart als waarheid worden aangenomen zonder dat de betichte daar iets tegen kan inbrengen. <i>De broeder aan wie het onrecht werd aangedaan, moest geloofd worden op zijn eed zonder verdere formaliteiten. Mocht dit om bepaalde redenen noodzakelijk blijken, dan mochten die wel gevraagd worden.</i>	Dit toont aan dat leden van de gilde moesten gerespecteerd worden door de gemeenschap.
43.	Item dat de gesworene guldebroeders sullen moghen ghen lancx der straten ende weggen met hunne busse oft stocken alomme binne tongerloos los ende vrij sonder iemants [...] toeseegghen ende sullen de selve guldebroeders moghen schieten exteren craijen roeckens ⁷⁴ wolven vossen ⁷⁵ met andere ghedierte loopende ende vlieghende den huijsman ⁷⁶ hinderlijck ende schadelijck wesende aen sijne bestiaelen vruchten ende besaeijtheijt ⁷⁷ in dese gereserveert hasen conijnen patrijzen duiven ende alle ghepriviligheerde ende bevrijdt wilt ⁷⁸	De gezworen gildebroeders hebben het recht om vrij en ongehinderd te patrouilleren met handbus en/of stokken (rieken) langs straten en wegen binnen de Heerlijkheid Tongerlo. Tijdens hun patrouilles mogen zij eksters, kraaien, roeken, wolven, vossen en ander vliegend en niet-vliegend wild mogen schieten dat door de boer als hinderlijk en schadelijk wordt bevonden voor vee, tuin- en fruitbouw en zaailand. Dieren die hier niet onder vallen en dus met rust moeten gelaten worden zijn: hazen, konijnen, patrijzen, duiven (die waren voorbehouden aan Zijne Hoogweerdighen) en alle gedomesticeerde dieren.	Wegens overbejaging en toenemende landbouw werd de wildketen telkens kleiner voor wolf en vos, en werden zij dus driester in het doden van landbouwvee en huisdieren met veel conflicten als resultaat; daarom kon de gilde worden ingeroepen om in te grijpen. Gildebroeders hadden het recht om wapens te dragen en te gebruiken in het openbaar.
44.	19/11 Item soo nere de voorschreven ghuldebroeders iemand en achter velde vanden ghu(l)de met eenich roer ⁷⁹ dat sij den selven sijn roer sullen moghen aftnemen ende t'selve overleveren in handen vanden officier die sal schuldich sijn de voorschreven ghulde vuijt te rijken het derdedeel vande boeten die sulcke misbruijckt sal hebben	Als de gezworen gildebroeders iemand voorbij achter het veld van de gilde aantreft met een roer, dan mogen zij dit roer in beslag nemen en het aan de officier overhandigen. Voor die hulp krijgt de gilde van de officier een derde deel van de boeten die aan de misbruiker wordt opgelegd.	
45.	Item dat alle gheschillen van kijvaghien ⁸⁰ ende vechterijen opde voorschreven camere ende opde berghe oft hoopen ten tijde van het schieten der voorschreven ghulden gherijsende sullen staen ter correctie vanden hooftman deken ende ghesworen die de delinquanten daer aft sullen corrigeren naer ghelengentheijt vander saken bij	Wie zich op de kolveniersgildekamer en op de bergen of de (zand)hopen schuldig maakt aan gekijf en vechterijen, zo die zich voordoen tijdens het schieten door de kolveniersgilde, zal meteen ter correctie worden geroepen door de hoofdman, deken en gezworenen. De strafmaat zal genomen worden naar de ernst van de feiten, en na het collectief van de gildebroeders gehoord te hebben, zonder dat de officier van Tongerlo hoeft tussen te komen.	M.a.w. waar in dergelijke gevallen de officier van het dorp vechtersbazen e.d. oppakt en bestraft, zal de gilde dat zelf wel binnenskamers oplossen.

⁷³ Inuvieerde: insinuaties maakte?

⁷⁴ Eksters (pica pica), kraaien (corvus corone) & roeken (Corvus frugilegus) [roeken kwamen hier nog voor en zijn even groot als de zwarte kraai (spanwijdte 1m)]

⁷⁵ Wegens overbejaging en toenemende landbouw werd de wildketen telkens kleiner voor wolf en vos, en werden zij dus driester in het doden van landbouwvee en huisdieren met veel conflicten als resultaat.

⁷⁶ huijsman = boer

⁷⁷ Vee, tuin- en fruitbouw en zaailand

⁷⁸ wild

⁷⁹ [https://nl.wikipedia.org/wiki/Roer_\(wapen\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Roer_(wapen))

⁸⁰ Kijvage, gekijf

	advijs vande ghemeijne guldebroeders sonder dat den officier van tongerlo daer innen gherecht sal wesen.		
46.	Item dat niemant de voors guldebroeders inde processie treckende en sal moghen turberen ⁸¹ oft molesteren in eenigher manieren t'sij met woorden oft met wercken op arbitraele ⁸² correctie	Niemand mag de guldebroeders (van de kolveniersgilde), die in de processie mee opstappen, mogen storen op eender welke manier, hetzij verbaal, hetzij met daden op straffe van arbitrale correctie.	Het gaat vooral om bepaalde twisten tussen de gildeleden van beide gilden buiten een plechtige gebeurtenis als een processie, omgang of andere plechtigheden te vermijden.
47.	Voorts om eendrachtigheid peijs ende vrede in beijde de ghulden te conserveren ende alle twist oft gheschille te behoeden heeft sijne eerwerde ghoet ghenormeerd te ordonneren ghelijck hij ordonneert midts desen dat bij soo verre de gulde vanden eedelen handtboghe te slappe oft te ontsterck quame te worden ende tot vijff of sesse in ghetalle overwonnen wordt vande gulde van de Coloveriers ⁸³ dat indijen ⁸⁴ ghevalle mijne eerwerheere daer inne versien sal ende eenighe ordonneren sal om over te ghen vuyjte gulde der Coloveniers naer de gulde van sinte sebastiaen stande de keus oft designatie der selver tot sijnder eerwerheer voorschreven belifte [csolftfte] sal indier voeghen als boven oock geschieden in ghevalle de coloveniersgulde in nombre als voorseijt is slapper oft ontstercker worde als des sinte sebastiaens ende de ghene die sijne eerw oft sijne ghecommitteerde in alsulcken ghevalle sal ordonneren van deen gulde ...	Om eendrachtigheid, peis en vrede in beide gilden te bewaren, en elke twist of geschil te vermijden binnen of tussen de gilden, heeft de prelaat het volgende besluit gelast: Indien de edele handbooggilde te zwak of te laag in getalsterkte dreigt te worden, en minstens 5 of 6 leden minder telt als de kolveniersgilde, dan zal de prelaat een of meerdere personen uit de kolveniersgilde bevelen om over te stappen van de Kolveniersgilde naar de Sint-Sebastiaansgilde. Het omgekeerde geval geldt eveneens indien de Kolveniersgilde kleiner in getalsterkte zou worden dan de Sint-Sebastiaansgilde.	Hier volgt het vermoeden dat de leden van de kolveniersgilde uit die van de Sint-Sebastiaanshandbooggilde werden gerekruteerd, en men er in de mogelijkheid zag om tussen beide gilden een evenwicht te bewaren door een verschuiving van leden tussen de gilden onderling mogelijk te maken. In die tijd waren beide gilden nodig. Verdediging met pijl en boog was toen namelijk accurater dan het hanteren van de handbus die, anders dan een geweer, niet recht op een doel kon worden gericht. Terwijl de kolveniers hun wapen afkoelen vóór het herladen, zorgen de handboogschutters ondertussen voor de verdere verdediging.
48.	19/12 ... gulde te vertrecken naer de andere sullen ghehouden sijn promptelijck ende sonder tegenseggghen te obedieren op pene van II ^v ⁸⁵ stuijvers ende evenwel daer toe moghen bedwonghen worden onder arbitrale correctie	De overgang naar de andere gilde zal onmiddellijk gebeuren zonder tegenspraak op straffe van [10x5=] 50 stuivers, en desnoods onder arbitrale correctie.	
49.	Ende om alle contentiense ⁸⁶ lende twisti(j)ghe redenen die sij tusschen beijde de twee gulde souden moghen opvijsen ter canssen vande voorschreven guldebroeders wisselinghe respectivelijck ende oversettinge der voorschreven guldebroeders respectivelijck wordt	Om elke aanleiding tot woord en twist tussen beide gilden omwille van een wissel de kop in te drukken, is het ten strengste verboden om de overgegane guldebroeder te verwijten, hetzij verbaal, hetzij schriftelijk of door gebaren, op straffe van - uit de respectievelijke gilde te worden uitgezet	

⁸¹ Turberen: in beroering brengen, storen, hinderen

⁸² Arbitrale correctie: strafmaat bepaald door een rechter of in dit geval de hoofdman en gezwoorene van de gilde.

⁸³ *Coloveniers*, afgeleide van de *clover*, het vuurwapen dat zijn oorsprong vond in de 15^e eeuw. Het woord *colovenier* of *kolvenier* verwees naar de *kolf* van het wapen; dit woord nam uiteindelijk de overhand. In deze tekst worden beide door elkaar gebruikt.

⁸⁴ Indijen ghevallen: in dit geval

⁸⁵ Tot de vijftiende eeuw worden getallen hoofdzakelijk weergegeven in Romeinse cijfers. Bij grotere getallen wordt ook een methode toegepast van de vermenigvuldiging door middel van superscriptie, het hoger schrijven van cijfers: bvb. II^M staat voor 2000.

⁸⁶ Geschillen; lende: allerhande?

	midts desen wel scherpeelijck verboden dat niemant met schriften worden⁸⁷ en vloecken oft teekenen en sal moghen verwijten iemant van de alsoo overghaende ghuldebreeders oft iemant vande ghulde daer sij vuyjtgeghaen sijn oft iemant anders op pene van vuyjt sijne ghulde respectie geaecht te woorden ende te verliesen sijne handt boghe oft roer⁸⁸ tot behoef vande ghulde die oft wij ende de suppost⁸⁹ alsoo sal geinuvieert wesen ende andere arbitrale correctie naer eijsch vande saaecke staende ter ordonnantie vanden hooftman decken ende ghesworenen me duijs⁹⁰ van sijne eerw ende bij soo verre den hooft man decken etc in dat cors distinni leven ende soo danighe opvoeders als voorseijt is en castijden sullen datelijck van haer officien respectie vervallen ende van mijne eerwerde moghen ghedeponereet worden ende noch voordere⁹¹ naer behooren arbitralijck⁹² ghestrafft worden	- zijn handboog of bus in te leveren ten behoeve van de gilde - tussenkomst van de suppoost en andere arbitrale correctie naargelang de ernst van de feiten op bevel van de hoofdman, deken en gezworenen, met tussenkomst van de prelaat en in zoverre de hoofdman, deken, enz... zich zouden verzetten en willen vermanen, zullen hun rechten bij de respectievelijke gilden vervallen en hun paluren bij de prelaat mogen inleveren waarna ze naar willekeur zullen gestraft worden.	
50.	Item dat de voorschreven ghuldebreeders alle iaeren des aendaechs naer heijlich sacramentds dach sullen moghen visschen opde riviere met haernemende ghuldebreeders van sinte sebastiaen ghulde oft emivers bij naest in ghetalle ende vromigheijt ende tesamen ghewicht hebbende sullen den vanck deijlen t'sij mette gisschen oft ist noodich het lot werpende	Alle gildebroeders van de kolveniersgilde mogen jaarlijks de dag na H. Sacramentsdag gaan vissen op de rivier, samen met de gildebroeders van de Sint-Sebastiaansgilde, Op voorwaarde dat zij - ongeveer evenveel in getalsterkte zijn, - zich fatsoenlijk gedragen - samen gevist hebben zullen zij samen de vis delen: - hetzij op de gok - hetzij, indien nodig, door het lot te laten beslissen	
51.	19/13 Item soo wie onder het visschen doen den anderen miuvieert in erust oft arch betout oft oock lasterlijck toespreect oft oock sijn behoorlijck devoir in het visschen weijgert te doen sal telcke vijse verbeuren thien stuijvers ten behoue vande ghulde wiens ghuldebreeders alsoo is gheinteresseert⁹³ geweest ende andere correctie stand ⁹⁴ ter discretien vanden hooftman decken	Wie zich onder het vissen de anderen stoort in hun activiteit, belastert, of geen behoorlijke ijver aan de dag legt in het vissen zal voor elk beschreven voorval 10 stuivers boete moeten betalen ten behoeve van de gilde wier gildebroeders zich gekrenkt voelen en daarnaast nog ter plaatse een correctie van de hoofdman, deken en gezworene onder wiens gilde de man ressorteert, en als iemand van deze officieren (hoofdman, deken en gezworene) dergelijke onbetamelijkheden uitrichtte, dan zal hij meteen ter correctie staan van de prelaat.	

⁸⁷ woorden

⁸⁸ [https://nl.wikipedia.org/wiki/Roer_\(wapen\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Roer_(wapen))

⁸⁹ Ondergeschikte van een magistraat, een college, een corporatie, een instelling, en derg.; van hooger of lager rang — dus ambtenaar of beambte — maar gewoonlijk het laatste; hetzij dat *suppoost* de titel is van zulk een persoon ofwel eenvoudig een aanduiding van zijn ondergeschiktheid. (bron: ivdnt.org)

⁹⁰ Meduijs: bij bemiddeling door

⁹¹ Daaropvolgend (bron: ivdnt.org)

⁹² Arbitralijck: alleen op eigen wil of oordeel berustende, willekeurig, eigendunkelijk. (bron: ivdnt.org)

⁹³ Interresseren: iemand ergeren, hinderen, krenken, kwetsen. Vraghende of yemant van t' gheselschap soude wesen gheinteresseert dat men (*op vastendag*) een stick vleesch ter tafele zoude hebben ghestelt, in CANNAERT, *Bydr.* 428 (a°. 1610).

⁹⁴ Staende/stande: op staande voet, ter plaatse, meteen ...

	ende gesworen der ghulde daer hij onder sorteert ende oft iemant vande voorschreven officieren sulcke dede sal staen ter correctie van sijne eerwerdicheijt		
52.	Item dat niemant tot het visschen employeren ghebruijcken [...]debrenghen oft toelaten en sal iemant die ghenen ghuldebroeder en is op pene van sesse rijns guldens waer van deen helft sal wesen tot profijte vande aultaer ende dandere tot profijte vande andere gulde teghens wijen iemant vrempts ⁹⁵ alsoo is gheemployeert welcke somme den hooftman decken ende ghesworenen sullen schuldich sijn ghenam mat[...] ghemant ende verthoont sijnde datelijck te betalen hebbende ende houdende sij hare reventie ende garandus op hare ghuldebroeders die desen artijkell sullen overtreden hebben	Niemand mag worden toegelaten tot het vissen als hij geen gildebroeder is op straffe van 6 rijns gulden ⁹⁶ waarvan de helft aan het altaar van de gilde wordt geofferd en de andere helft aan de andere gilde. De som moet worden samengebracht en dadelijk betaald worden door de hoofdman, deken en gezwoorene, die de vreemde hadden toegelaten, en die zal dienen als garantie tegen de gildebroeders die het artikel zullen hebben overtreden. Zo vermeed men dat de gast teerde op de kosten van het gilde, en de plaats van de activiteit zou verlaten zonder te betalen voor de drank en verteer.	
53.	Item aster eenighe twijffell oft duijsterheijt int verstaen vande voorschreven artijtulen deser Charte quame te vijsen die inde voorschreven ghulde niet geslicht en costen worden minnelijck daer inne referueert sijn eerwerdigheijt sijn verclaren daer een ieghelijck mede te voeden sal moeten wesen	Als er enige twijfel of onduidelijkheid zou bestaan in het begripen van één van de voorgaande artikels van deze Kaerte, dan zal de prelaat voor een nadere verklaring zorgen waar ieder het mee zal moeten doen.	
Slot	19/14 Ick ondergeschreven approbere deser Chaerte in allen haere punten ende articulen ende beghere die scherpelijck onderhouden te hebben Actum int ghodtshuijs van tongeloo den tweentwintig december in iaer dusent seshondert ende dertig Theodorus verbraken Abbas Tonlfff	Ik, ondergetekende, keur deze Kaerte goed in al haar punten en artikels, en ik wens dat deze streng worden nageleefd. Ondertekend in het godshuis van Tongerlo, Op tweeëntwintig december van het jaar duizend zeshonderd en dertig Dirk Verbraken, abt van Tongerlo	Ondertekend op 22/12/1630

Uit de Kaerte als uit andere documenten blijken een aantal feiten af te leiden.

Het valt op dat er geen structuur in de artikelen zit. Voor wie de artikelen moest kennen, was het een hele kluit om te onthouden; misschien dat daardoor de kas met boeten gemakkelijker gespekt werd?

Er wordt geen gewag gemaakt van deelname aan een landjuweel; de Kaerte verwijst wel naar kleinere wedstrijden en dan nog tussen de twee gilden onderling. Dit komt zowat overeen met de subalterne schuttersgilden uit de Antwerpse gehuchten en buitengemeenten, die ondergeschikt waren aan de gilden van de stad Antwerpen (die zelf

⁹⁵ vreemde

⁹⁶ 1 rijns gulden = 10 stuiver brabantse

geen hoofdgilden waren (maar ondergeschikt aan de Leuvense gilden)), en die niet mochten deelnemen aan landjuwelen en de schutterswedstrijden in het Hertogdom of daarbuiten.

Hoewel dit niet in de Kaerte te lezen of af te leiden valt, was het in de gilden ook de gewoonte dat wanneer een schutter trouwde, hij de andere leden van het gilde uitnodigde. Een gildebroeder mocht die uitnodiging dan ook niet weigeren, net zoals afwezigheid bij de begrafenis van een medeschutter niet getolereerd werd. In een dorp als Tongerlo waar iedereen wel met elkaar gerelateerd was en elkaar kende, zal aanwezigheid wel geen probleem geweest zijn. Het valt wel op in de huwelijksakten dat de gildebroeders sterk aanwezig zijn op de ondertrouw van hun medebroeder.

Het huwelijk was een belangrijke familieaangelegenheid, waar het gilde vaak bij betrokken werd. Als er binnen het gilde werd getrouwd, waren de gildebroeders belangrijke gasten op het huwelijk. Huwelijken boden plaats voor uitwisseling van diverse kapitaalsoorten (op sociaal vlak). Door zijn huwelijk werd het familiale netwerk van een gildebroeder groter dan daarvoor en verwierf hij een hechtere plaats binnen het gilde en binnen de gemeenschap. Dat bracht voordelen met zich mee. Uit⁹⁷

Het was gebruikelijk dat de gildebroeder-bruidegom in spe, de knaap liet rondgaan om elke gildebroeder afzonderlijk te laten uitnodigen op zijn huwelijk. Iedereen moest aanwezig zijn en een vastgesteld bedrag bijhebben voor het betalen van de maaltijd. Wie afwezig bleek, betaalde het dubbel van dat vastgelegde bedrag, dat werd verdeeld over bruidegom en gilde. De bruidegom moest zelf zorgen voor een tractatie aan de leden, gewoonlijk was dat een vastgesteld volume aan bier. Het gilde zorgde dan voor een geschenk aan het bruidspaar. Het bijwonen van een huwelijksmis was niet verplicht, evenmin als het geven van een tractatie. Dit vind je trouwens niet in de Kaerte vermeld.

De Sint-Sebastiaansgilde (handbooggilde) bestaat reeds in de helft van de 16^e eeuw; de kolveniersgilde is pas in het begin van de 17^e eeuw ontstaan.

Het lijkt weinig twijfel dat een aantal schutters uit de handbooggilde werden gerekruteerd en tot kolvenier werden opgeleid. Zij hielden wedstrijden en kozen een hoofdman en/of een koning. Het is pas als hun getalsterkte toenam dat de prelaat heeft beslist om een nieuwe gilde op te richten en statuten op te maken. De officiële oprichting van de kolveniersgilde gebeurde tijdens het abbat van abt Stalpaerts. Dit blijkt uit de koningsbreuk van deze gilde waar op een schildje hangt van Michiel Verhaert, "DEN IERSTEN CONINCK VAN COLOVENIERS GULDE" uit 1626. Bovendien vermeldt de Kaerte uit 1630 expliciet de eerste opmaak en toelating van de gilde door abt Stalpaerts (die in 1629 overleed). Deze Kaerte uit 1626 of eerder is nog niet bekend en kan nog in het archief van de abdij te vinden zijn.

Uit de Kaerte blijkt ook dat de gilden moesten samenwerken, en zelfs elkaars oefenterreinen deelden. Dat was niet uitzonderlijk: ook in Kasterlee, deelden de buks- en de handbooggilde de kosten en het gebruik van de schutboom (1695). Rivaliteit tussen de gilden was dan ook uit den boze.

De schildjes tonen ook aan dat er reeds vóór 1626 koningen wonnen en hoofdmannen werden gekozen waarvan de oudst bekende koning, Joannes (Jan) Verlinden (Van der Linde), zoon van Huybrecht, was in 1610, en de oudst bekende hoofdman werd verkozen in 1613, nl. Cornelis van Beeck (Cornelius van Beke), met Peter Van Leuffel (Petrus Verleuffel) als deken.

Men kan er aldus van uitgaan dat de Gilde van Sint-Norbertus haar historische stichting kende in 1608 en in het jaar 2020 dus 413 jaar bestaat [of officieel 394 jaar als men de eerste Kaerte in 1626 situeert].

⁹⁷ [Beij, J. \(2009\). De deugd van broederschap: Sociaal kapitaal van gildebroeders in de Noord-Brabantseschuttersgilden, 1600-2000. Oosterhout: Stichting Zuidelijk Historisch Contact.](#)

Het lijkt ook bijna logisch dat gezien de gildeleden onder de gilden konden worden uitgewisseld, dat de Kaerten van elke Gilde vergelijkbaar waren in die zin dat de meeste artikels gelijklopend waren. De artikels over de overplaatsing van Gildebreders en over gezamenlijke activiteiten kunnen evenwel nieuwe punten zijn die aan de oudere Kaerte zijn toegevoegd naar behoefte en noodwendigheden van de prelaat.

Verder onderzoek in het archief van de abdij zal moeten uitwijzen of er inderdaad een Kaerte onder abt Stalpaerts werd uitgebracht, welke dorpsgenoten zijn toegetreden tot deze Gilde, en of sommigen zich ook in de Sint-Sebastiaansgilde hebben bevonden (wissel!) en welke rekeningen er werden bijgehouden door de Gilde.

Omslagfoto: Borstplaat van de breuk van de kolveniersgilde Sint-Norbertus.

Met eerbetoon aan mijn voorvaders: Sebastiaan de Vlam en diens schoonvader Peter Van Leuffel, meervoudig hoofdman en koning van de edele ghulde van de bussche tijdens de 17^e eeuw.

Jørgen De Vlam

Kontichstraat 38, 2650 Edegem

[j.mg @ telenet.be](mailto:j.mg@telenet.be) (zonder spaties)

0485/67.35.87

Andere geconsulteerde bronnen:

[De Boeck, Celine, UGent AJ 2015-2016, De pijlen op de boog van Sint-Sebastiaan, De betekenis en positie van het Assenedse schuttersgilde in de 18e eeuw](#)

[Thomas Buyse, UGent, Ma proef 2013, Sociaal kapitaal van de schuttersgilden in Gent, Antwerpen en Brussel van Beeldenstorm tot het einde van het Twaalfjarig Bestand \(1566-1621\)](#)

[Beij, J. \(2009\). De deugd van broederschap: Sociaal kapitaal van Gildebreders in de Noord-Brabantseschuttersgilden, 1600-2000. Oosterhout: Stichting Zuidelijk Historisch Contact.](#)

[E. Van Autenboer, Onze eeuwenoude schuttersgilden, Heemkundige Kring van Kasterlee – Lichtaart – Tielen, 1985](#)

BIJLAGE: abten tussen 1600 en 1630

A portrait of Adriaan Stalpaerts, an abbot, wearing a white habit and a black collar. He is standing and holding a book.	Adriaan Stalpaerts (1608-1629)	A coat of arms featuring a shield with a cross and three clovers, a key, and a crown. The shield is surrounded by a decorative border. The years 1608, 1629, and 1644 are inscribed above the shield.
A portrait of Theodoor (Diederik/Dierck) Verbraken, an abbot, wearing a white habit and a white cap. He is seated and holding a book.	Theodoor (Diederik/Dierck) Verbraken (1629-1644)	

BIJLAGE⁹⁸ ⁹⁹: Een overzicht van algemene functies en gebeurtenissen vanuit de literatuur.

Hoofdman bij het gilde

De hoofdman was en is naast de koning het visitekaartje van het gilde. Tijdens het optrekken van het gilde liep hij voorop en ook bij de representatie van het gilde stond hij met de koning vooraan. Indien er contacten onderhouden moesten worden met de overheden, was de hoofdman de aangewezen persoon. Aan de functie van hoofdman was veel status verbonden. De taak van de hoofdman was een waardige en eerbiedwaardige, maar duidelijk is ook dat de hoofdman een duidelijke en goede relatie met de overige gildebroeders moest hebben en onderhouden. Zonder hoofdman had het gilde geen leiding en mocht het dus niet naar buiten treden. Het vervangen van de hoofdman door één van de dekenen was een algemeen gebruik.

Samen met de gezworenen mocht de hoofdman de schutters en gildebroeders dagen als hij dit nodig achtte, ofwel om de missen bij te wonen, ofwel voor andere aangelegenheden. Dag en uur mochten door hem worden vastgelegd. Wie niet verscheen, kreeg een boete, maar indien hijzelf of een gezworene in gebreke bleef, moesten zij zelf het dubbele van de boete betalen.

In Tongerlo werd de hoofdman van het gilde verkozen bij meerderheid van stemmen door het noteren van de voorkeurnaam van een kandidaat bij elke gildebroeder.

De titel van hoofdman bij het gilde was niet voor het leven. Maar als een hoofdman wegvalt, hetzij door aftreden, hetzij door overlijden, dan moeten er nieuwe verkiezingen worden gehouden om de continuïteit van het gilde te verzekeren.

In tegenstelling tot andere gilden kende deze gilde geen kapitein. De deken was wellicht de plaatsvervanger van de hoofdman.

Koning bij het gilde

Het koningschap werd in de meeste gevallen door het lot bepaald. *Voor de andere functies werd men gekozen op basis van persoonlijke status, zowel binnen als buiten het gilde. Die status verkreeg men door sociaal aanzien in de gemeenschap, door beroep of reputatie, door langdurige familietraditie of juist door geestelijke verwantschap met (delen van) de groep. Sociaal aanzien en geestelijke verwantschap waren vaak met elkaar verbonden. Inzet en trouw werden echter ook vaak met bestuursfuncties beloond. De verschillende vormen van verwantschap bewerkstelligden sociaal kapitaal in de vorm van eer en prestige.*

Voordat het vogelschieten begon, haalde het gilde de koning van huis op en trok dan op naar de schutsboom. Op deze schutsboom stond de vogel of papegaai, meestal een houten constructie, soms fraai versierd. In sommige plaatsen gebruikte men vroeger geen schutsboom maar de kerktoeren voor het koningschieten.¹⁵⁵

Het eerste schot werd gelost door een lid van de kerkelijke of wereldlijke overheid, de provisor van de abdij, de pastoor of de burgemeester, of tesamen. Dan schoten de gildebroeders om beurten. De persoon die het laatste stukje van de vogel afschoot, werd gehuldigd als koning en kreeg een zilveren vogel als teken van macht. De koning droeg de eer en waardigheid van het gezelschap en vereerde het gilde met een zilveren schild, waarop naam en jaartal, soms beroep, gegraveerd werden.

Hij droeg ook de zilverschat, vaak een grote collectie zilveren schildjes. De rituelen voor de huldiging van de nieuwe koning konden per gilde verschillen. Bij veel gilden werden bij de installatie van de nieuwe koning zijn handen gewassen, als teken van reinheid. Dit was echter geen algemeen gebruik. Daarna mocht de koning over het vaandel lopen als teken van waardigheid.

Bij vrijwel alle gilden werd de nieuwe koning geëerd met tromgeroffel.

Bij alle gilden moest de koning een zilveren schild schenken, en wel vóór het volgende koningschieten. Sommige gilden hielden een collecte om de koning te ondersteunen bij deze dure gift. Het kostte wat om koning te zijn, want de gelukkige broeder moest ook nog bier aan het gilde schenken. Het was echter wel een eer, want de koning werd door het lot verkozen.

De koning is veelal verantwoordelijk voor het schieten. Als koning maakt hij automatisch deel uit van het bestuur tot er een nieuwe koning 'is geschoten'. De koning is ook vrij van gelag op de dagen dat hij breuk draagt, t.t.z. op processies.

⁹⁸ [Beij, J. \(2009\). De deugd van broederschap: Sociaal kapitaal van gildebroeders in de Noord-Brabantseschuttersgilden, 1600-2000. Oosterhout: Stichting Zuidelijk Historisch Contact.](#)

⁹⁹ E. Van Autenboer, Onze eeuwenoude schuttersgilden, 1985, Heemkundige Kring van Kasterlee-Lichtaart-Tielen

Een gildebroeder die zich drie keer achter elkaar tot koning schoot, werd tot keizer benoemd. Het was, en is, een eer voor het gilde om een keizer te hebben. De keizer hoefde de rest van zijn leven niet meer bij te dragen in de kosten voor het teren en hij werd gevrijwaard van zijn doodschuld. Hij moest daarvoor wel een dure schenking doen.

De deken

De deken werd gekozen uit gezworen ingezeten gildebroeders. Enkele andere gezworenen werden aangesteld als 2^e deken of boetmeester.

De dekens van het gilde hadden een verantwoordelijke taak, en zeker in de zeventiende en achttiende eeuw stond de functie van deken in hoog aanzien. Men moest immers kunnen rekenen en schrijven om de functie naar behoren te kunnen vervullen. Een deken werd meestal niet voor het leven benoemd, maar over het algemeen voor één tot twee jaar.

De deken zorgde met de vogelschieting voor het kopen van het bier en tegen schappelijke prijs voor het laten bereiden van de maaltijd op H. Sacramentsdag en Sint-Norbertusdag. De gildekas werd gespijsd met boeten en geldelijke straffen. De bedragen ook worden opgeëist indien de broeder niet op tijd betaalde, o.a. door het inschakelen van de officier van Tongerlo.

Vandaag kennen we de deken als de penningmeester van de vereniging.

De boetmeester

De taak van de boetmeester (ook dienende derde deken) bestond erin de boeten op te halen, soms met rechterlijke dwang. Alle boeten en lasten mochten aangeslagen worden nadat de in gebreke blijvende gildebroeder drie dagen vooraf verwittigd werd. De dienende deken was de helper/assistent van de gezworen deken. Bij veel gilden werd je pas boetmeester of dienende deken volgens datum van toetreding tot het gilde.

De alferis

Het mogen dragen van het vaandel was een eervolle taak voor de alferis. Hij was de persoon die het gilde voorloep en leidde. Hij draaide en zwaaide het vaandel en kreeg daarbij de aandacht van de toeschouwers. De Alferis was meestal een voornaam persoon. Een alfeer werd in de meeste gilden voor het leven gekozen. Het is niet duidelijk of dit ook bij de kolveniersgilde gold. Wie zich echter als alferis koning schoot, moest de functie laten vallen, want die functie kon niet worden gecumuleerd.

De knaap

De knaap was als helper de onmisbare schakel in het gilde: hij was de nieuwsbezorger of de bode, maar hij was geen gildebroeder. Zijn voornaamste taak bestond erin de leden in kennis te stellen van alle vergaderingen en feestelijkheden. Hij moest zich reppen van boerderij tot boerderij en van huis tot huis om elk lid persoonlijk te verwittigen. Als een gildebroeder afwezig was volstond het een lid van het gezin of één van de burens het bericht over te brengen en onder eed te verklaren dat hij zich van zijn plicht gekweten had.

Voor zijn taken werd de knaap betaald. Bij de meeste gilden was de knaap vrij van gelag en mocht hij de bestuursvergaderingen bijwonen. Ook was het de gewoonte in de meeste gilden dat de knaap het vaandel bewaarde en bovenhaalde, uitstak en weer binnenhaalde wanneer daarom bevolen werd door het bestuur. Op de avond vóór Sint Norbertus is het 'lui-avond', dat is wanneer de knaap en enkele (of alle) gildebroeders de klok gaan luiden in de parochiekerk; diezelfde avond wordt dan het 'lui-bier' gedronken. Als natuurlijk de koster de klok ging luiden kwam er geen lui-avond meer aan te pas.

De knaap van toen is de secretaris van vandaag, die dan wel gildebroeder is en in het bestuur zetelt van de vereniging.

Andere functies:

Over andere functies binnen de gilde van Ste Norbertus wordt niet gerept, maar elk gilde in het Hertogdom Brabant beschikte over minstens één tamboer, dus is het niet ondenkbaar dat de Tongelse gilden er ook elk één hadden. Het kan ook zijn dat de knaap die taak op zich nam.

Verkiezingen

De reglementen schreven voor dat alle bestuursleden met meerderheid van stemmen gekozen moesten worden. Gildebroeders konden zich verkiesbaar stellen, maar ook gekozen worden.

Soms werd men benoemd zonder dat men daar zelf een keuze in had. Het was niet eervol om een aangeboden functie te weigeren.

Belangrijke aanwezigheid van het gilde

Op de processiedagen, tijdens de patroonsdag en op andere hoogtijdagen, zoals schiet- en teerdagen van het gilde, dienden de gildebroeders de mis bij te wonen. De gilden onderhielden vaak ook een eigen altaar of eigen kapel in de parochiekerk. Het altaar werd onderhouden met inkomsten uit giften of boeten. Dat kon geld zijn, maar het kon ook om was voor kaarsen gaan.

De gilden lieten missen lezen of zingen voor de levende en overleden leden. Er werden regelmatig missen opgedragen waarin werd gebeden voor het zielenheil van overleden broeders, zoals dat bij de kerkelijke broederschappen ook het gebruik was. Het begraven van gildebroeders behoorde tot de kerntaken van het gilde. Het lidmaatschap was een soort begrafenisverzekering, want een gildebroeder was zeker van een waardige begrafenis. Alle gildebroeders dienden, behalve als men te oud of te ziek was, de begrafenis bij te wonen. Op verzuim stonden flinke boetes. Bij veel gilden viel de vrouw van de gildebroeder, maar ook zijn kinderen, dezelfde eer te beurt. Dat merken we ook uit de begraafboeken van de parochie Tongerlo uit die tijd.

Voor het begin van de uitvaartdienst werd bij de meeste gilden de koning ontdaan van zijn schilden en werd het zilver op de kist gelegd. De alferis neigde het vaandel over de doods-kist of het graf. Na de begrafenis kwam het gilde samen. Daarvoor moest door de familie van de overledene een doods-schuld worden betaald. Deze doods-schuld kon uit geld, drank of was bestaan. De hoogte van de doods-schuld verschilde per periode en per gilde. In Tongerlo werd dat dus een vat bier, ook toepasselijk genoemd het 'lijkbier'. (vandaag heet dat koffietafel).

BIJLAGE: foto's uit de oude doos van het Sint-Norbertusgilde tonen de kledij uit begin vorige eeuw en de zwaardendans, vandaag gekend als de Trawantel.

De gildebreders droegen doorgaans een blauwe kiel, een zwarte broek, een rood sjaltje (de bovenste foto toont ook lichtere kleuren) (vandaag de rode bollekenszakdoek) en een zwarte faas als hoofddeksel. De mannen vooraan op de foto zijn de officieren van het gilde en hebben elk hun staf ten teken van hun waardigheid en verdiensten of titel (keizer, koning, hoofdman).

De tamboer (op de onderste foto) was geen gildebreders en droeg hier duidelijk een ander hoofddeksel (klak). De dames droegen doorgaans een bonte sjaal op een donkere rok, en een kanten muts.